

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS

Monika Maldutytė

Taikomosios kalbotyros MA studijų pakopa

**Rytų aukštaičių šiaurės panevėžiškių pašnektės vartojimas socialiniame tinkle
Facebook: atvejo tyrimas**

Magistro darbas

Darbo vadovė
prof. dr. Meilutė Ramonienė

Vilnius, 2018

Monika Maldutytė, *Rytų aukštaičių šiaurės panevėžiškių pašnektės vartojimas socialiniame tinkle Facebook: atvejo tyrimas. Magistro darbas*, vadovė prof. Meilutė Ramonienė, Vilniaus universitetas, Filologijos fakultetas, 2018, 55 p.

Raktažodžiai: šiaurės panevėžiškių pašnektė, tarmės gramatinės ypatybės, tarmės fonetinio užrašymo raštu ypatybės, redukcija, dialektizmai, kalbinis kodas, *Facebook* diskursas, elektroninis diskursas.

ANOTACIJA

Darbe nagrinėjami autorės susirašinėjimai socialiniame tinkle *Facebook* su dešimt įvairaus amžiaus rytų aukštaičių šiaurės panevėžiškių pašnektės atstovų. Kadangi autorė priklauso pastarosios pašnektės vartotojams, kartu su keturių šeimos narių ir šešių draugų medžiagos analize, analizuojama ir autorės kalba. Siekiama išsiaiškinti, kaip *Facebook*'e yra užrašomi tarminei sakytinei kalbai būdingi dialektizmai. Darbo tikslas – išanalizuoti, kokios pašnektės ypatybės vartojamos *Facebook* diskurse. Tyrimui pasirinktas kokybinės kalbinės analizės metodas. Tiriamoji medžiaga yra 2015-ųjų – 2016-ųjų metų susirašinėjimai su pašnektės atstovais. Darbą sudaro įvadas, teorinė ir praktinė dalys, išvados, naudotos literatūros sąrašas, santrauka anglų kalba ir priedai. Apibendrinant rezultatus galima teigti, kad sakytinė tarminė kalba perkeliama į elektroninį diskurą, kaip sakoma, taip ir užrašoma. Pastebėta, kad tarminių ypatybių vartojimas neatsiejamas nuo bendrinės kalbos. Analizuojant medžiagą negalima visiškai atsiriboti nuo elektroninio diskurso ypatybių, kaip rašymo be diakritinių ženklų ar vartojamų santrumpų. Matyti, kad surinkta ir apdorota medžiaga rodo kai kuriuos tarminės sakytinės kalbos pakitimus, kurie atsispindi šių dienų rašytiniame elektriniame diskurse. Atliktas tyrimas gali būti naudingas dialektologams, tirinėjantiems tarmes ne tik iš sakytinės, bet ir rašytinės perspektyvos, sociolingvistams, analizuojantiems bendrinės kalbos ir tarmių sąveiką, kalbinio kodo pasirinkimo aplinkybes, kalbos variantiškumo klausimą. Šis darbas taip pat prisidės prie jau atliktų ne itin gausių bendravimo elektriniame diskurse tyrimų ir bus vienas pirmųjų sociolingvistinių darbų, nagrinėjančių šiaurės panevėžiškių pašnektės rašytinę kalbą socialiniame tinkle *Facebook*.

TURINYS

ĮVADAS.....	5
1. TEORINIAI TYRIMO PAGRINDAI	10
1.1. TARMĖS	10
1.1.1. RYTŲ AUKŠTAIČIAI	10
1.1.1.1. RYTŲ AUKŠTAIČIAI PANEVĖŽIŠKIAI	11
1.1.1.1.1. PIETŲ IR ŠIAURĖS PANEVĖŽIŠKIŲ SKIRTIS	12
1.1.1.1.2. ŠIAURĖS PANEVĖŽIŠKIAI	13
1.2. VIRTUALI VISUOMENĖ.....	16
1.3. ELEKTRONINIS DISKURSAS	17
1.3.1. TARMĖS IR ELEKTRONINIO DISKURSO SANTYKIS	18
1.3.2. KALBINIO KODO KAITA INTERNETE	19
1.4. SOCIALINIŲ TINKLŲ SVETAINĖS.....	21
1.4.1. SOCIALINIS TINKLAS <i>FACEBOOK</i>	22
1.4.2. VARTOTOJŲ KOMUNIKACIJA PASKYROJE <i>FACEBOOK</i>	22
1.4.3. ASMENINĖ AUTORĖS <i>FACEBOOK</i> PASKYRA	25
2. DIALEKTIZMŲ <i>FACEBOOK</i> 'E ANALIZĖ	26
2.1. KIRČIUOTŲ IR NEKIRČIUOTŲ SKIEMENŲ VOKALIZMO REDUKCIJA.....	28
2.1.1. MURMAMIEJI GARSAI RAŠY TINĖJE KALBOJE	29
2.1.2. ĮTERPTINIS BALSIS	31
2.1.3. TVIRTAGALIO IR KIRČIUOTO DVIBALSIO <i>AI</i> VIENSKIEMENIUOSE ŽODŽIUOSE VIENBALSINIMAS	32
2.1.4. TVIRTAGALIO IR KIRČIUOTO DVIBALSIO <i>AI</i> DVISKIEMENĖSE IR DAUGIASKIEMENĖSE ŽODŽIŲ GALŪNĖSE TRUMPINIMAS.....	32
2.1.5. TVIRTAGALIO KIRČIUOTO IR NEKIRČIUOTO DVIBALSIO <i>AU</i> DVISKIEMENĖSE IR DAUGIASKIEMENĖSE ŽODŽIŲ GALŪNĖSE TRUMPINIMAS.....	33
2.1.6. TRUMPŲJŲ KIRČIUOTŲ BALSIŲ VIENSKIEMENIUOSE ŽODŽIUOSE KAITA... 35	
2.1.7. ILGŲJŲ IR NEKIRČIUOTŲ ŽODŽIO GALO BALSIŲ DVISKIEMENIUOSE IR DAUGIASKIEMENIUOSE ŽODŽIUOSE TRUMPINIMAS.....	36
2.1.8. KIRČIUOTO TVIRTAPRADŽIO IR TVIRTAGALIO SKIEMENS PRIEBALSIŲ REDUKCIJA	38

2.1.9. KOMBINACINIAI GARSŲ REIŠKINIAI.....	39
2.1.10. NEANALIZUOJAMOS FONETINIO UŽRAŠYMO RAŠTU YPATYBĖS.....	41
2.2. GRAMATINIAI DIALEKTIZMAI.....	42
2.2.1. TARMINIAI LINKSNIAI	42
2.2.2. TARMINIAI PRIELINKSNIAI IR JUNGTVUKAI.....	45
2.2.3. NEANALIZUOJAMOS TARMINĖS GRAMATINĖS YPATYBĖS.....	46
IŠVADOS.....	47
LITERATŪRA.....	51
SUMMARY	54
PRIEDAI	55

IVADAS

Temos aktualumas ir naujumas. Dešimtajam dešimtmečiui einant į pabaigą, internetas tapo įprastu, kasdieniu reiškiniu. Kompiuteris neteko savo kaip įrankio įvaizdžio, virto universalia medijų mašina: kuriamos visos medijos, jos saugomos, platinamos, yra galimybė prie jų prieiti. Juo, kaip įrankiu, buvo siekiama sukurti informuotą, tolerantišką ir bendraujančią pasaulio visuomenę (Curran, Fenton, Freedman, 2016, 6). Interneto sąvoką galima suvokti tiek plačiaja, tiek siaurąja prasme. Plačiaja prasme internetas apibūdinamas kaip pasaulinis kompiuterių tinklas, jungiantis visuotinius ir vietinius kompiuterių tinklus visame pasaulyje (Borgman, 2007, 14). Siaurąja prasme galima jį suvokti kaip bendravimo priemonę, leidžiančią žmonėms būti tokiems, kokie jie yra, ir bendrauti nevaržomiems jokio socialinio faktoriaus bei fizinio požymio: socialinės padėties ir pareigos, išvaizdos ir aprangos, tarties ir akcento. Tokia situacija tam tikra prasme yra nuasmeninta, nes pašnekovai nesusitinka akis į akį, žmonės gali jaustis laisvi ir būti ypač atviri vienas kitam: ir aptardami mokslo ir verslo problemas, ir pasakodami vienas kitam apie save ir savo jausmus (Hiltz, Turoff, 1970, cit. iš Ryklienė, 2000, 99).

Vis dažniau kreipiamas dėmesys į internetinį viešumą, įgaunantį naujų požymių. Taip nutinka dėl to, kad privačioji erdvė keliasi į viešumą. Joje atpažįstamas kasdienis stilius, laikomas laisvąja vartoseną. Sąveikaujant internetinei ir bendrinei kalbai ar jos dialektui susidaro tarpinė interneto kalbos atmaina. Pastarąją aprašyti yra sudėtinga, nes reikalinga dialekto ir elektroniniui diskursui būdingų ypatybių išmanymo kompetencija. Prie viso to reikia atkreipti dėmesį, kad tarmės ir bendrinės kalbos vartojimas – ne visada nuspėjamas reiškinys, kuris gali būti lemiamas įvairių socialinių veiksnių. Neabejojama, kad tiek bendrinė kalba turi įtakos tarmėms, tiek tarmės daro įtaką bendrinei kalbai. Teigiama, kad bendruomenėje, kurioje ryški tarmė, būtent gimtąja kalba yra laikoma tarmė, išmokta iš tėvų. Pastebėta, kad tarmiškai bendraujama neoficialioje aplinkoje, pavyzdžiui, su draugais, pažįstamais, šeimos nariais, o viešumoje, pavyzdžiui, mokykloje per pamokas, universitete per paskaitas ar darbe dominuoja bendrinė kalba. Yra žmonių, kurie tarmės vartojimą viešosiose gyvenimo sferose sieja su etiketo neišmanymu, kaimiškumu ar provincialumu, neišsiauklėjimu, žemesniu socialiniu sluoksniu, o bendrinės kalbos – priešingai, prestižiškumu, su išsilavinusiais, aukštą statusą visuomenėje užimančiais asmenimis.

Lietuvoje tarmių vartojimas socialiniame tinkle *Facebook*, tiksliau, konkrečioje vartotojo paskyroje, kur būtų sistemingai aprašytos pašnektės¹ rašytinės kalbos fonetinio garsų užrašymo raštu ir morfologinės ypatybės, nėra tirtas. Šis darbas yra vienas pirmųjų tiriant rytų aukštaičių šiaurės panevėžiškių pašnektės (toliau – RAŠP) vartojimą Facebook'o diskurse. Remiamasi dar iki šių dienų galiojančiu tradiciniu Alekso Girdenio ir Zigmo Zinkevičiaus tarmių skirstymu, kuris pagrįstas vienu fonetiniu-fonologiniu kriterijumi, tad daugiau dėmesio nagrinėjamoje medžiagoje skiriama RAŠP pašnektės fonetinio užrašymo raštu nei gramatinėms ypatybėms. Kol dialektologai tikslina jau esamas tarmių klasifikacijas ir jų ribas, šiame darbe surinkta ir apdorota medžiaga rodo kai kuriuos tarminės sakinės kalbos pakitimus, kurie atsispindi šių dienų rašytiniame elektroniniame diskurse. Manoma, kad tyrimas prisidės prie kultūrinės, socialinės ir mokslinės tarmių ir bendrinės kalbos sukauptos medžiagos ir jau atliktų ne itin gausių sociolingvistinių tyrimų.

Darbai atlikti yra remtasi Zigmo Zinkevičiaus (toliau Z. Zinkevičiaus) „Lietuvių dialektologija“ (1966) ir „Lietuvių kalbos dialektologija“ (1978, 1994), kur nagrinėjami visų Lietuvos tarmių ir šnektų, tarp jų ir šiaurės panevėžiškių, užfiksuoti tarminiai duomenys, dar vadinami dialektizmais, apžvelgiami ankstesni stebėjimai, aptariami kalbos lygmenys, apsvarstoma tarmių įtaka bendrinei kalbai ir bendrinės kalbos įtaka tarmėms, jų poveikis leksikai, fonetikai, morfologijai ir kitoms sritims. Knygose išskirtos pagrindinės šiaurės panevėžiškių pašnektės skiriamosios ypatybės, yra laikomos pagrindinėmis nagrinėjant šio darbo tiriamąją rašytinę kalbą. Remiantis Z. Zinkevičiaus knygomis, konkrečius leksikos, morfologijos, fonetikos tarminius šiaurės panevėžiškių pašnektės duomenis struktūruotai pateikė Rima Bacevičiūtė, Audra Ivanauskienė, Asta Leskauskaitė, Edmundas Trumpa „Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijoje“ (2004). Susistemintus pastaruosius duomenis, remiantis taip pat Z. Zinkevičiumi pateikia ir argumentuotai aprašo Violeta Meiliūnaitė, Vida Marcišauskaitė knygoje „Rytų aukštaičiai panevėžiškiai“ (2014). Kita knyga, kuria remtasi šiame darbe – Genovaitės Kačiuškienės (toliau G. Kačiuškienė) monografija „Šiaurės panevėžiškių tarmės fonologijos bruožai“ (2006), kurioje aptariama sistemingai ir išsamiai aprašyta tarmės fonologinė sistema. Fonologiniai duomenys aktualūs analizuojant tiriamąją medžiagą, nagrinėjant pailgėjusias – patrupėjusias balsių opozicijas reikšminėse žodžio dalyse (šaknyje, priesagoje ir galūnėje) ar redukcijos atvejus. Kitas G. Kačiuškienės darbas tarmių tematika – straipsnis „Tarmių

¹ Dėl pramaišiu dialektologų darbuose vartojamų terminų *tarmė*, *patarmė*, *šnektė*, *pašnektė*, šiame darbe sąmoningai pasirinkta vartoti *pašnektės* sąvoka, apimančią: a) visą šnektos plotą, kurį žymi geografinės ribos žemėlapyje, b) vieną kurį konkretų pašnektės punktą (miestelį, bažnytkaimį, kaimą), šiuo atveju – Pasvalio miestą (Kardelis, Stakutytė, 2015, 12).

fonetinių ypatybių atspindžiai *Sakytinės lietuvių kalbos tekstyne*“ (2012). Jame nuosekliai aptariami tarminiai kombinaciniai garsų reiškiniai, vokalizmo pakitimai, žodžio galo trumpinimo atvejai. Vienas naujesnių darbų, kuriame aptariama trumpųjų ir ilgųjų balsių sistema kirčiuotoje pozicijoje, balsių redukcija ir jos skirtingi trys laipsniai – Vytauto Kardelio straipsnis „Arealinis tipologinis lietuvių kalbos tarmių kompleksiškas“ (2017). Kitoje šio autoriaus knygoje „Lietuvių kalbos prozodijos pradmenys: Vokalizmas ir Prozodija“ (2015) yra aptariami kiekybiniai vokalizmo pakitimai, jų skirstymas į kiekybinius ir kokybinius pakitimus, o pastarųjų – į dar smulkesnius pogrupius.

Medžiagos apie elektroninį diskursą pateikė A. Ryklienė daktaro disertacijoje „Elektroninis diskursas: kalbos ypatybės ir stilius“ (2001). Disertacijoje supažindinama su elektroninio diskurso sąvoka, kalbos bruožais, pateikiama iliustracinių pavyzdžių. Panašaus pobūdžio tematikos darbų lietuvių kalba nėra daug. Vienas naujausių darbų apie daugiakalbių bendruomenių kalbinę kaitą internete yra Carmen Lee knyga „Multilingualism online“ (2017). Knygoje plačiai aprašomi kalbinio kodo pasirinkimą lemiantys veiksniai ir situacijos, apimantys ne tik kitos kalbos, kaip kalbinio kodo pasirinkimą, bet ir kalbos ir dialekto variacijas, asmens tapatumą reiškiantis vienoks ar kitoks kalbinio kodo pasirinkimas. Kitoje knygoje „Language choice and self presentation in social media: The case of university students in Hong Kong“ (2014) C. Lee kalba apie savęs pateikimą interneto erdvėje, akcentuoja kalbinį kodą kaip savojo indentiteto pasirinkimą. Brenda Danet ir Susan C. Herring knygoje „The multilingual internet: language, culture, and communication online“ (2007) taip pat plačiau aptaria kalbinio kodo pasirinkimo aplinkybes ir funkcijas. Apie socialinės platformos *Facebook* atsiradimą, išsigalėjimą, išpopuliarėjimą, daugiafunkciškumą, bendravimą jame ir publikuojamą medžiagą rašė nemažai Lietuvos ir užsienio autorių. Vieni jų yra Vincas Grigas, Modestas Grigaliūnas, Arūnas Gudiničius, Andrius Šuminas knygoje „Šiuolaikinės medijos ir informacija. Požeminiai garažai Google karalystėje“ (2016), kur koncentruojamasi į *Facebook* paskyros atsiradimą, dominavimą, varžymą su kitais socialiniais tinklais, o James Slevin knygoje „The internet and society“ (2003) aptariama *Facebook*'o įtaka žmonėms, jis kaip marketingo ir bendravimo įrankis, kalbama apie mažėjantį tiesioginį „akis į akį“ bendravimą, o didėjantį bendravimą netiesiogiai, t. y. socialiniuose tinkluose.

Rašytinės kalbos socialines vartojimo aplinkybes tyrė G. Kačiuškienė straipsnyje „Šiaulių regiono atstovų kalbinė savimonė“ (2012). Tyrimo metu buvo remiamasi sociolingvistinės anketos duomenimis ir rezultatai parodė, kad Šiaulių regiono gyventojai gerai diferencijuoja dvi kalbos formas (rašytinę ir sakytinę), kiekvienai jų priskirdami tik jai būdingas funkcijas ir veiklos sferas: sakytinė

kalba – tai bendravimo šeimoje, su artimaisiais ir su kaimynais kalba, tai – gimtojo krašto tarmė; rašytinė kalba – tai literatūros, žiniasklaidos ir korespondencijos kalba, ne tokia spontaniška ir gyva, todėl jai geriausiai tinka sunormintas kalbos variantas – lietuvių bendrinė kalba. Tarmiškai kalbantis žmogus, tarmės vartotojas Šiaulių regiono atstovų yra vertinamas kaip socialiai patrauklus, gerbiantis gimtąją tarmę, patriotiškai nusiteikęs žmogus.

Taigi, pastarieji tyrimai, straipsniai ar knygos prisideda prie rašytinio tarminio užrašymo, redukcijos, kalbinio kodo pasirinkimą lemiančių socialinių veiksnių identifikavimo, elektroninio diskurso konteksto analizės, socialinio tinklo *Facebook* ir veiklos jame sampratos bei būsimų išvadinių prielaidų.

Šio **darbo tema** – rytų aukštaičių šiaurės panevėžiškių pašnektės vartojimas socialiniame tinkle *Facebook*.

Darbo objektas – tarmė socialiniame tinkle *Facebook*.

Darbo tikslas – išanalizuoti, kokios pašnektės ypatybės vartojamos *Facebook* diskurse.

Tiriamąjį darbo problemą apima tarminę rašytinę socialinio tinklo *Facebook* kalbą. Siekiama išsiaiškinti, kaip *Facebook*'e yra užrašomi tarminei sakytinei kalbai būdingi dialektizmai.

Kad tikslas būtų pasiektas, išsikelti tokie **uždaviniai**:

1. Išanalizuoti pašnektės garsų užrašymo fonetines ypatybes *Facebook* diskurse.
2. Išanalizuoti pašnektės gramatines ypatybes *Facebook* diskurse.

Tyrimo medžiaga ir metodas. Medžiaga yra 2015–2016-ųjų metų susirašinėjimais *Facebook*'e su RAŠP pašnektės atstovais. Analizuojami 10-ties asmenų pokalbiai su šio darbo autore, t. y. 11 asmenų rašytinė kalba. Dėl kuo tikslesnio duomenų vertinimo, sąmoningai nagrinėti pasirinkti senesni 2015–2016-ųjų metų privatūs susirašinėjimais, kurie yra autentiški, nepaveikti fakto, kad pokalbiai bus analizuojami moksliniais tikslais.

Analizei panaudoti susirašinėjimais tik su šiaurės panevėžiškių pašnektę vartojančiais asmenimis. Nagrinėjami susirašinėjimais su skirtingo amžiaus keturiais šeimos nariais (mama, sese, broliu, pusbroliu), trejomis bendraamžėmis draugėmis ir trimis draugais. Medžiaga rinkta nuo seniausio 2015-ųjų metų įrašo iki naujausio 2016-ųjų metų įrašo su kiekvienu pašnekovu. Analizuojami buvo visi turimi 2015-ųjų–2016-ųjų metų įrašai, kurių bendra apimtis yra 596 puslapiai². Tyrimo medžiaga, kuri pateikiama prieduose, atrenkama į atskirus programos *Microsoft Word* dokumentus, t. y. susirašinėjimui su pašnektės atstovu skiriamas naujas dokumentas,

² Puslapiai skaičiuojami programoje *Microsoft Word*, kai nustatytas standartinis 12 dydžio *Times New Roman* šriftas, o tarpai tarp eilučių – 1,5. Prieduose puslapiai pateikiami *pdf* formatu.

pavadinamas tam tikrais kodais, kurie bus aptariami toliau. Svarbu paminėti, kad skiriasi susirašinėjimo dalyvių nagrinėjamos rašytinės kalbos apimtys. Su vienu asmeniu 2015-aisiais – 2016-aisiais bendrauta daugiau, su kitu mažiau. Tad šio darbo analize siekiama ne išskirti konkrečias vieno asmens tarmines ypatybes, bet pažiūrėti į išryškėjančias tendencijas bendrai.

Analizėje nagrinėti autentiški tarminiai susirašinėjimai. Dėl anonimiškumo į analizę neįtrauktos asmeninės nuotraukos, leidžiančios identifikuoti susirašinėjimo dalyvius. Šiam darbui aktualią medžiagą sudaro 516 puslapių teksto. Nagrinėjama yra tarminė medžiaga, susijusi su pašnektės garsų fonetiniu užrašymu ir gramatika. Tarminės tiriamosios medžiagos yra daug, todėl dėl darbo apimties ribotumo analizei panaudota ne visa surinkta medžiaga, t. y. 410 pavyzdžių su kontekstu.

Tyrimo metodas – kokybinė kalbinė analizė, kuri atliekama tokiais lygmenimis – fonetiniu tarmės garsų užrašymu ir gramatiniu.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, pagrindinės dvi dalys: teorinė ir tiriamoji. Teorinėje darbo dalyje aptariamas aukštaičių tarmė, rytų aukštaičių patarmė, rytų aukštaičių panevėžiškių šnektai, rytų aukštaičių šiaurės panevėžiškių pašnektei būdingi skiriamieji bruožai, redukcijos, kiekybinio ir kokybinio vokalizmo trumpinimo, dialektizmo, kalbinio kodo, elektroninio diskurso sąvokos, t. y. nuo tradicinio tarmių skirstymo einama šių dienų bendravimo socialiniuose tinkluose link. Tiriamojoje dalyje išsamiai supažindinama su analizuojamąja medžiaga, pateikiama trumpa susirašinėjimo dalyvių ir autorės charakteristika. Aprašomi pavyzdžiai, išskiriamos fonetinio užrašymo raštu ir gramatinės tarminės ypatybės. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, 38 pozicijų literatūros sąrašas, santrauka anglų kalba. Atskirai prieduose pridedama kompaktinė plokštelė, kur pateikiama visa darbo tarminė medžiaga.

1. TEORINIAI TYRIMO PAGRINDAI

1.1. TARMĖS

Tarmėmis išreiškiamas ne tik kalbančiojo tapatumas, bet ir atspindimos gilios kultūros tradicijos (Meiliūnaitė, Marcišauskaitė, 2014, 7). Tarmes nuo kitų kalbos atmainų skiria bent keletas bruožų³: a) tarmės paprastai turi tik akustinę raišką (t. y. sakytinę formą); b) tarmė turi aiškiai geografiškai apibrėžtą vartosenos teritoriją; c) tarmė turi skirtingą fonologinę, morfologinę, leksinę, sintaksinę raišką; d) tarmei būdingas neoficialumas ir privatumas (Bielinskienė, Kazlauskienė, Rimkutė, Tamošiūnaitė, 2014, 15).

Archajiškesne už žemaičių tarmę yra laikoma aukštaičių tarmė, užimanti žymiai didesnę Lietuvos dalį nei žemaičiai. Aukštaičiai minėtus kirčiuotus dvibalsius išlaiko nepakitusius. Jie (žr. 1 lentelė *Aukštaičių tarmės skirstymas*) pagal dvigarsių *am, an, em, en* ir buvusių nosinių garsų *a, e* atliepimus skirstomi į vakarų, rytų ir pietų patarmes (Zinkevičius, 1994, 24).

Kaip parodyta pirmoje lentelėje, aukštaičiai skirstomi į vakarų aukštaičius, kurių skiriamos dvi šnektos – kauniškiai ir šiauliškiai, pietų aukštaičius, kurie smulkiau neskirstomi, ir į rytų aukštaičius, t. y. kupiškėnus, uteniškius, vilniškius, širvintiškius, anykštėnus ir panevėžiškius. Pastarieji dalijami į dvi pašnektas – pietų ir šiaurės (Ten pat, p. 60).

1 lentelė. *Aukštaičių tarmės skirstymas*

	<i>Pietų</i>						
<i>Aukštaičiai</i>	<i>Rytų</i>	<i>Vilniškiai</i>	<i>Uteniškiai</i>	<i>Kupiškėnai</i>	<i>Anykštėnai</i>	<i>Širvintiškiai</i>	<i>Panevėžiškiai pietų / šiaurės</i>
	<i>Vakarų</i>	<i>Kauniškiai</i>	<i>Šiauliškiai</i>				

1.1.1. RYTŲ AUKŠTAIČIAI

Rytų aukštaičiai – didžiausia lietuvių kalbos patarmė, plotu prilygstanti vakarų ir pietų aukštaičiams kartu paėmus. Manoma, kad ši patarmė yra labiausiai nutolusi nuo bendrinės kalbos, suskilusi į šnektas, kurios skiriasi viena nuo kitos (Zinkevičius, 2006, 69). Pagrindinis skiriamasis požymis – dvigarsių *an, am, en, em* ir istoriškų balsių *a, e* tarimas. Rytų aukštaičiai linę siaurinti ir

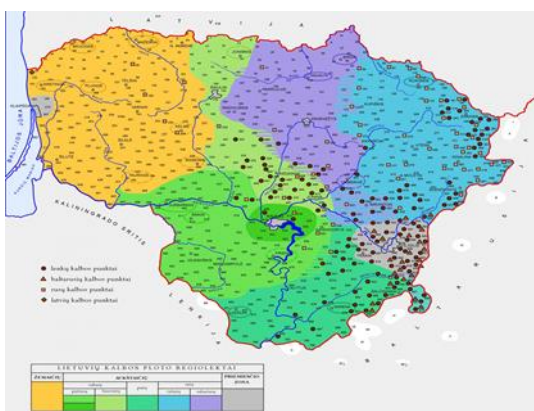
³ Tarmėms ypatybėms įvardyti vartojama *dialektizmo* sąvoka.

dvibalsių pirmuosius dėmenis (taria *un, um, in, im*), ir nosinius balsius *ą, ę* (Meiliūnaitė, Marcišauskaitė, 2014, 18). Pastarųjų priegaides labiausiai skiria pirmojo ir antrojo dvibalsių dėmens kontrastas. Rytų aukštaičiai pasižymi siauru pagrindinio tono diapazonu (Girdenis, 2001, 280).

1.1.1.1. RYTŲ AUKŠTAIČIAI PANEVĖŽIŠKIAI

Šiaurės panevėžiškiai (žr. 1 pav. *Tarmių žemėlapis*)⁴ laikomi didžiausia rytų aukštaičių šnekta. Ją sudaro senojo tarmių skirstymo pantininkai, pontininkai ir dalis vadinamųjų vakarinių puntininkų (Zinkevičius, 1994, 60). Šiauriniams panevėžiškiams priskiriamas į šiaurę nuo Panevėžio iki sienos su Latvija besidriekiantis plotas. Ten gyvenančių žmonių kalba sudėtingumu lenkia pietų panevėžiškius.

1 paveikslas. *Tarmių žemėlapis*, autorė Viktorija Jalianiauskiene⁵

Pastebėta, kad pagrindiniai bendrieji rytų aukštaičių skiriamieji bruožai būdingi didžiajai daliai panevėžiškių:

1. nosiniai *ą, ę* keičiami įvairaus ilgumo *u, i*, pvz.: *žusis* ‘žąsis’, *užuolas* ‘ąžuolas’, *kisti* ‘kęsti’, *kati* ‘katę’;
2. junginiai *le, lė* tariami kietai, plg.: *ladas* ‘ledas’, *saula* ‘saulė’;
3. mišriuosius dvigarsius *am, an, em, en* keičiami į *um, un, im, in*, plg.: *kumpas* ‘kampas’, *lungas* ‘langas’, *timpe* ‘tempia’, *lingvas* ‘lengvas’;
4. ilginami kirčiuoti trumpieji balsiai, pvz., *buva* ‘buvo’;

⁴ Panevėžiškiai *Tarmių žemėlapyje* pažymėti violetine spalva.

⁵ Nuotrauka paimta iš *Lietuvių kalbos tarmių* © „Sekundės“ archyvo.

5. žodžio pradžioje *e* ir *ei* keičiami *a*, *ai*, pvz.: *ažeras* ‘ežeras’, *aina* ‘eina’;
6. trumpinami nekirčiuotų skiemenų ilgieji balsiai, pvz.: *givenimas* ‘gyvenimas’, *sunelis* ‘sūnelis’ (Meiliūnaitė, Marcišauskaitė, 2014, 22 iš cit. iš Z. Zinkevičiaus 1966, 122).

Taigi, išskirtos sakytinės kalbos rytų aukštaičių ypatybės bus aktualios ir aptartos nagrinėjant rašytinę tiriamąją šio darbo dalį.

1.1.1.1. PIETŲ IR ŠIAURĖS PANEVĖŽIŠKIŲ SKIRTIS

Dėl ryškių vokalizmo kiekybinių ir kokybinių skirtumų, lietuvių kalbos tarmių klasifikacijoje panevėžiškius priimta skirti į dvi dalis (Kardelis, Stakutytė, 2015, 16). Šiaurės panevėžiškiai nuo pietinių panevėžiškių labiausiai skiriasi visuotiniu kirčio atitraukimu ir itin stipria galūnių redukcija. **Redukcija** – kalbos garsų tarimo silpnėjimas arba visiškas jų išnykimas žodyje. Išskiriami trys redukcijos laipsniai: 1) ilgasis balsis trumpėja iki pusilgio, 2) ilgasis balsis trumpėja iki trumpojo, 3) trumpasis balsis trumpėja iki murmamojo ar nulio (Kardelis, 2017, 11). Galimas atvirų galūnių trumpinimas, kai galūnė yra nerašoma, ir uždarų galūnių trumpinimas, kai galūnė nerašoma priebalsių samplaikoje. Garso trukmės sutrumpėjimas siejamas su kiekybine redukcija. **Kiekybiniai vokalizmo kitimai** – tai artikuliacinių ir akustinių požymių, susijusių su ilgumu ir trukme, visuma (Kardelis, 2015, 73). Kiekybinis sistemos bruožas – kiekybinė ilgųjų balsių redukcija nekirčiuotoje pozicijoje (Kardelis, 2017, 11). Bendrinėje lietuvių kalboje ilgieji balsiai kiekybiškai redukuojami, skirtingos kokybės balsių kiekybinė redukcija yra skirtinga (Kaukėnienė, 2005, 69). **Kokybiniai vokalizmo kitimai** – tai artikuliacinių ir akustinių požymių, nesusijusių su kiekybe, visuma (Kardelis, 2015, 73). Kokybiniai kitimai vyksta balsių kirčiuotoje ir nekirčiuotoje pozicijose. Garso ilgumas priklauso nuo kirčio ir priegaidės: kirčiuoti balsiai ilgesni už nekirčiuotus, tvirtapradžiai trumpesni už tvirtagalius (Kaukėnienė, 2005, 65). Taigi, tokia kokybinių ir kiekybinių vokalizmo kitimų samprata bus remiamasi tiriamojoje šio darbo dalyje.

Pagrindinės skiriamosios šiaurės panevėžiškių ypatybės:

1. trumpieji galūnės balsiai beveik netariami;
2. iškritus galūnės balsiui susidaro sunkiai ištariamoms priebalsių grupėms, tarp jų įterpia trumpą, neaiškios kokybės garsą, pvz.: *kats* ‘katės’, *mišks* ‘miškas’;
3. dėl kirčio atitraukimo beveik neturima kirčiuotų ilgųjų galūnių, o netekusių kirčio galūnių balsiai stipriai trumpinami – tariamas trumpas balsis arba balsio visai atsisakoma, pvz.: *rašė* ‘rašė’, *med* ‘medį’;
4. ilgieji nekirčiuoti *u*, *i* verčiami *o*, *e*, pvz.: *valgoms* ‘valgymas’, *verels* ‘vyrelis’;

5. jei žodžiai prasideda jungtuku $v+u$, dažniausia priebalsis v numetamas, pvz.: *unduo* ‘vanduo’;
6. kirtis atitraukiamas iš bet kokios netvirtapradės galūnės į bet kokios kiekybės priešpaskutinį skiemenį, pvz.: *šak* ‘šaka’, *vaiku* ‘vaikų’ ir t. t. Kirtis atitraukiamas ne tik nuo trumpos, bet ir nuo ilgos tvirtagalės galūnės ne tik į ilgąjį, bet ir į trumpąjį skiemenį, pvz., *žmon* ‘žmona’, *til* ‘tyli’, *kates* ‘katės’ (Zinkevičius, 1966, 123).

1.1.1.1.2. ŠIAURĖS PANEVĖŽIŠKIAI

RAŠP pašnektė apima šiaurinę panevėžiškių dalį. Geografiškai RAŠP apima visą Pasvalio rajono teritoriją, išskyrus siaurą juostą į rytus nuo Saločių, Pasvalio, Berklainių, beveik visą Pakruojo rajoną, išskyrus nedidelę juostą į vakarus nuo Manikūnų, Norvaišių, Joniškaičių, šiaurinę Radviliškio rajono dalį iki Voskonių, Raginėnų ir pačią rytinę Joniškio rytinę dalį iki Kriukų, Bučiūnų (Kačiuškienė, 2006, 5).

Galūnių redukcija panevėžiškių tarmės šiaurėje visai kitokia. Trumpieji galūnės balsiai yra virtę neaiškios kokybės murmamaisiais garsais, kartais beveik ar visai negirdimais, t. y. trumpaisiais balsiais laikomi visi, tiek tie, kurie kilę iš pralietuviškų trumpųjų, tiek tie, kurie sutrumpėjo iš ilgųjų akūtinių (Zinkevičius, 1966, 119). Murmamasis balsis skiemens nesudaro, pvz., *vīr’s* – vienaskiemenis žodis, o murmamasis balsis yra toks silpnas, kad dažnai jo negirdėti. Pastarojo balsio buvimą rodo skardžiųjų priebalsių prieš *-s* nesuduslėjimas (*baūb’s* ‘baubas’, *rāg’s* ‘ragas’, ne **baūps*, **rāks*), *š*, *ž*, *s* nesuliejimas į vieną (*verš’s* ‘veršis’, *darž’s* ‘daržas’, *aus’s* ‘ausis’), *t*, *d* + *s* nepavertimas afrikatomis (*bāt’s* ‘batas’, *led’s* ‘ledas’, ne **bāc*, **lec*), neatsiradimas dvibalsio iš balsio ir *v*, *j*, sklandžiųjų bei nosinių priebalsių (*klev’s* / *kleu’s* ‘klevas’, *vej* / *vei* ‘veja’, *dvar* ‘dvare, baltam’ ‘baltame’). Murmamojo balsio buvimas matyti lyginant esamojo laiko vienaskaitos I-ojo asmens ir būsimojų laiko vienaskaitos III-ojo asmens formas, pvz., *koš’* ‘kišu’ ir *koš’* ‘kiš’. Po kietojo priebalsio tariamas užpakalinis balsis, pvz., *lazd* ‘lazda’, *pievs* ‘pievas’, *sek* ‘seku’, o po minkštojo priebalsio – priešakinis, pvz., *kats* ‘kates’, *aks* ‘akis’, *sek* ‘seki’. Jei dėl redukuoto galūnės balsio susidaro sunkiai ištariama priebalsių samplaika, prieš priebalsius *l*, *m*, *n*, *r*, *v* gali įsiterpti balsis, pvz., *akls* ‘aklas’, *vapsv* ‘vapsva’, *tikrs* ‘tikras’. Nekirčiuoti, turintys atitrauktinį kirtį, sudarantys tvirtagalių dvigarsių pirmuosius dėmenis bei vienskiemenių žodžių balsiai *u*, *i* ne tik išlieka trumpi, bet ir pakinta kokybiškai – *u* verčiamas trumpuoju *o*, pvz., *pošela* ‘pušelė’, *rod* ‘rudi’. Vietoje balsio *i* prieš minkštąjį priebalsį ir žodžio gale tariamas trumpasis *e*, pvz., *meškels* ‘miškėlis’, *dve* ‘dvi’. Šiaurės panevėžiškiai murmamąjį balsį turi vietoj (*i*) *a* kamieno daiktavardžių naudininko linksnio vienaskaitos galūnės, pvz., *rāg’* ‘ragui’, *sveč’* ‘svečiui’ (Ten pat, p. 120). Kai kuriuos priebalsius

žodžio gale panevėžiškiai taria ypač minkštai (*gaidis* ‘gaidys’, *kodel* ‘kodėl’, *gerin* ‘geryn’) (Girdenis, 2000, 269).

Norint susisteminti analizuojamosios pašnektės ypatybes, išskiriami fonetiniai užrašymo raštu ir gramatiniai šiaurės panevėžiškių sakytinės pašnektės bruožai, kuriais remiamasi atliekant Facebook’o rašytinės medžiagos analizę.

FONETINIAI PAŠNEKTĖS BRUOŽAI:

1. ilguosius balsius nekirčiuotame žodžio kamienne panevėžiškiai trumpina; ilgieji *u, i* tariami taip pat kaip ir trumpieji *u, i*, pvz.: šiaurėje *grodelis* ‘grūdėlis’, *virelis / verelis* ‘vyrelis’;

2. prieškirtinių ilgųjų žodžio kamieno *o, é* ir dvibalsių *uo, ie* atitikmenys panevėžiškių patarmėje yra trumpi ir dažnai net suplakami; vietoje *o* ir *uo* šiauriniai taria trumpąjį *o*, pvz., *žmogels* ‘žmogelis’, *žodels* ‘žodelis’ ir *puodels* ‘puodelis’, *duonite* ‘duonytė’;

3. apie Parovėją, Pasvalį, Kavarską, Taujėnus, Siesikus vietoje *é* tariamas *e*, pvz., *tevelis* ‘tėvelis’, *begot* ‘bėgioti’. Šiaurėje *é* ir *ie* suplakami ir tariamas trumpasis *ę*, pvz., *tevels* ‘tėvelis’, *begot* ‘bėgioti’ ir *penels* ‘pienelis’, *męgot* ‘miegoti’ (Bacevičiūtė, Ivanauskienė, Leskauskaitė, Trumpa, 2004, 176);

4. iš seno kirčiuotus neatitrauktinius trumpuosius balsius *u, i* negalūniniuose skiemenyse kiek pailgina, pvz., *buva* ‘buvo’, *ruds* ‘rudas’, *mišks* ‘miškas’, *žib* ‘žiba’;

5. šiaurėje *u* verčiamas trumpuoju *o*, pvz., *pušela* ‘pušėlė’, *rud* ‘rudi’, *tur* ‘turiu’ ir ‘turi’, *pulkas* ‘pulkas’, *tu* ‘tu’; vietoje *i* prieš minkštąjį priebalsį ir žodžio gale tariamas trumpasis *ę*, pvz., *miškels* ‘miškėlis’, *ket* ‘kiti’, *dęnt* ‘dingti’, *dve* ‘dvi’, prieš kietąjį priebalsį – supriešakėjęs trumpasis *o*, pvz., *pinogs* ‘pinigas’, *poršts* ‘pirštas’, *kots* ‘kitus’ *šomts* ‘šimtas’, *vošt* ‘višta’, *tok* ‘tik’, *jos* ‘jis’ (Zinkevičius, (1966, 1978, 1994);

6. atvirose kirčiuotose galūnėse turimos dar nesusiaurėjusios senovinės *a, e* (bendrinėje kalboje – *o, é*); dėl patarimei būdingos kirstinės priegaidės *a, e* yra sutrumpėję iki pusilgių, pvz., *ana* ‘ano’, *del ka* ‘dėl ko’;

7. šiauriniai panevėžiškiai, esantys visuotinio atitraukimo plote, kirtį iš galūnės atitraukia, todėl galūnės *a, e* visai sutrumpėja, pvz., *giesme* ‘giesmė’, *kate* ‘katė’, *varške* ‘varškė’ (Bacevičiūtė, Ivanauskienė, Leskauskaitė, Trumpa, 2004, 177);

8. panevėžiškiams būdinga ir kitus ilguosius balsius nekirčiuotose galūnėse trumpinti visais atvejais; šiaurės panevėžiškiai kirtį atitraukia nuo ilgųjų galūnių, tad šis reiškinys čia dažnesnis. Ilgasis

galūnės *i* paverstas murmamuoju garsu, pvz., *aks* ‘akys’, *gaid* ‘gaidį’, *suno* ‘sūnų’, *ragu* ‘ragų’, *arkls* ‘arklys’;

9. dauguma panevėžiškių tvirtagalius ir nekirčiuotus dvibalsius *au*, *ai*, *ei* galūnėse verčia trumpaisiais balsiais *o*, *ε*, *e*, pvz., *rašo* / *ràšo* ‘rašau’, *rašē* ‘rašai’, *víres* ‘vyrais’;

10. tariamas kietasis *l* prieš senovinius *e*, *ei*, *é*, pvz., *lads* ‘ledas’, *láist* ‘leisti’, *sáula* ‘saulė’, *žola* ‘žolė’, *pèls* ‘peles’ (Bacevičiūtė, Ivanauskienė, Leskauskaitė, Trumpa, 2004, 179);

11. panevėžiškiai į dvi dalis – šiaurės ir pietų – skyla pagal skirtingą galūnių trumpinimą, kirčio atitraukimą ir trumpųjų *u*, *i* tarimą;

12. visi panevėžiškiai labai trumpina trumpųjų galūnių balsius – dažniausiai jie sutampa į du tik tarimo eile besiskiriančius garsus, o kartais jų gali būti ir visai negirdėti; šiauriniai panevėžiškiai trumpųjų galūnės balsių beveik visai netaria (*kats* ‘kates’, *mišks* ‘miškas’), o kai susidaro sunkiai ištariamos priebalsių grupės, tarp jų įterpia trumpą, neaiškios kokybės garsą (*arkels* ‘arklys’, *sapens* ‘sapnas’);

13. nekirčiuotus ilgųjų galūnių balsius visi panevėžiškiai trumpina; šiaurės panevėžiškiai beveik neturi kirčiuotų ilgųjų galūnių, nes iš jų atitraukia kirtį;

14. netekusių kirčio galūnių balsiai stipriai trumpinami – tariamas trumpas balsis arba balsio visai atsisakoma (*rašē* ‘rašė’, *ožs* ‘ožys’, *med* ‘medį’).

Tarminė gramatika yra baigtinė, uždara sistema, kuri kinta sąlyginai lėčiau nei, pavyzdžiui, leksika. Lietuvių kalboje yra žodžių, kurie turi kelis variantus. Vieni žodžiai vartojami bendraujant neoficialiai, pvz., tarmėse, kiti – bendraujant oficialiai bendrine kalba. Pastebima, kad tarminėje kalboje gali būti vartojami tik tarmei būdingi linksniai, žodžio galūnė priklauso nuo konkrečiam tarminei linksniui būdingos linksniavimo sistemos (Bielinskienė, Kazlauskienė, Rimkutė, Tamošiūnaitė, 2014, 125).

GRAMATINIAI PAŠNEKTĖS BRUOŽAI:

1. šiaurės panevėžiškių šnektose vietininkas gali būti pakeičiamas prielinksniniu jungtuku *terp* + kilmininkas (*kate terp dežes* ‘katė dėžėje’); panevėžiškiai linkę vartoti trumpesnes, greičiausiai iš kitų kamienų pasiskolintas, naudininko ir įnagininko galūnes, pvz.: *tam viru* ‘tam vyrui’ ir *pan.*;

2. panevėžiškiai kartais pavartoja dviskaitos formų; dažniausiai tai vardažodžio vardininko ir galininko bei veiksmažodžių antrojo asmens formos, pvz., *tureje tevus du sunu i dvi dukteri* ‘turėjo tėvas du sūnus ir dvi dukteris’);

3. panevėžiškiai linkę vartoti trumpesnes, greičiausiai iš kitų kamienų pasiskolintas, naudininko ir įnagininko galūnes, pvz., *tam viru* ‘tam vyrui’, *duonu su medu* ‘duona su medumi’;

4. asmeniniai įvardžiai panevėžiškių patarmėje sustiprinami – pailginami pridėtiniais garsais: *ašen* ‘aš’, *tujen* ‘tu’, *jine* ‘ji’ (Meiliūnaitė, Marcišauskaitė, 2014, 20);

5. visi aukštaičiai daugiskaitos naudininko formoje turi sutrumpėjusią galūnę be -s, pvz.: *akim* ‘akims’, *laukám* ‘laukams’;

6. pietų ir rytų aukštaičiai išlaikę du vietininkus; vidaus esamasis vietininkas (inesyvas) rodo vietą, t. y. vartojamas kaip bendrinėje kalboje, pvz., *buvaũ miestì, laukì* ‘buvau mieste, lauke’; vidaus einamasis vietininkas (iliatyvas) nusako judėjimo kryptį, pvz., *ainù miestan, píevon, laukuõs (na)* ‘einu į miestą, į pievą, į laukus’;

7. beveik visi rytų aukštaičiai ir dalis pietų aukštaičių vietoj įvardžių *jìs, jì, jie, jõs* vardininko linksnyje turi ānas / ans, anà, ānys, ānos;

8. daugelis rytų aukštaičių turi savotiškas įvardžiutinių būdvardžių formas, pvz., *báltasai / baltasaĩ / baltāsai / baltāsei* ‘baltasis’, *baltója* ‘baltoji’.

1.2. VIRTUALI VISUOMENĖ

Internetas suvokiamas kaip žmogaus galimybių praplėtimas ir konkrečių poreikių patenkinimas (Kung, Picard, Towse, 2008, 88). Įsigalėjęs internetas daro įtaką žmonių komunikacijai, prie kurios prisideda komunikacinės technologijos. Šiais laikais naudotis internetu – priklausyti kultui, turinčiam vidines paslaptis, subkultūrinį stilių ir įvaldytą reikiamą techninę kompetenciją (Curran, Fenton, Freedman, 2016, 48). Kai vartotojai bendrauja tarpusavyje, internetas paverčia jų mintis į struktūruotą, konkrečią informaciją, prisideda prie galutinio kūrybiško produkto (Ten pat, p. 145). Bendravimo tarpusavyje samprata kinta, nes nuo natūralios komunikacijos pereinama prie virtualios. Dėl to vyksta socialinių santykių kaita, kuri užima svarbų vaidmenį bendruomenėse ir įdiegia naujas socialines tradicijas laike ir edvėje (Willson, 2006, 54). Teigiama, kad internetas taip pat mažina ribas tarp formalios ir neformalios, visuotinės ar vietinės komunikacijos (Borgman, 2007, 48). Kultūrinėms formoms tampant kompiuterizuotoms, mes „susisaistome“ su kultūriniais duomenimis: tekstais, nuotraukomis, filmais, muzika, virtualiomis aplinkomis. Taip dėmesys perkeliamas nuo paties kompiuterio į skaitmeninę formą užkoduotą kultūrą (Manovich, 2009, 147).

Daug laiko praleidžiant internete, socialinėse svetainėse, susirašinėjant netenkama gyvo kontakto, nematomos asmens reakcijos, sunku nuspėti, kada meluojama, nuoširdžiai pritariama ar apgailiestaujama. Nepaisant to, bendraujant internete, ar bendraujant gyvai, išlieka tas pats tikslas priklausyti bendruomenei ir dalyvauti socialiniame gyvenime (Willson, 2006, 194).

Dalis interneto naudojimo būdų priskiriami masinės komunikacijos lygmeniui – jis naudojamas tarpasmeninei, grupinei ir organizacinei komunikacijai, leidžia įvairius komunikacinius derinius pagal dalyvių skaičių (pvz., vienas vienam, vienas daugeliui, daugelis vienam, daugelis daugeliui), leidžia komunikuoti ir sinchroniškai, ir diachroniškai (Nevinskienė, 2011, 56). Pirma, viena iš interneto funkcijų yra ne tik pranešimų kūrimas ir perdavimas, bet ir jų apdorojimas, auditorijos narių pasikeitimas jais ir saugojimas (kaupimas). Antra, internetas yra ne tik viešosios erdvės institucija, bet ir naudojamas asmeninei komunikacijai, yra atitinkamai reguliuojamas. Trečia, internetinė komunikacija nėra tik profesionali ir biurokratiškai organizuota, kaip tradicinių medijų atveju (Nevinskienė, 2011, 56). Be viso to, kas jau buvo paminėta, internetas laikomas tam tikru ryšių kanalu, akivaizdžiai keičiančiu žmonių gyvenimo būdą, pvz., bendravimo ir darbo įpročius (Miliūnaitė, 2009, 1). Interneto vartotojai turi galimybę ieškoti informacijos, rinktis ją pagal savo poreikius ar pomėgius, suteikia daug daugiau galimybių kurta turinį, ir visa tai pateikia žymiai mažnesnėmis sąnaudomis, nei buvo anksčiau. Interneto prieinamumas per mobiliąsias technologijas daro naudojimąsi juo dar paprastesnį (Nevinskienė, 2011, 57).

1.3. ELEKTRONINIS DISKURSAS

Įsigalėjo naujusias žmonių komunikacijos būdas – bendravimas internetu. Šią sritį galima skirti į dvi svarbiausias dalis: informacinę (svetainės, duomenų bazės) ir komunikacinę (elektroninis paštas, bendravimas pokalbių svetainėse, socialiniuose tinkluose, trumposiomis žinutėmis) (Kazlauskienė, Rimkutė, Bielinskienė, 2010, 256). Vieni iš šių komunikacijos būdų priskiriami *individualiai*, o kiti *grupinei* komunikacijai, pavyzdžiui, bendravimas pokalbių svetainėse – grupinė, trumposiomis žinutėmis – individuali, o socialiniuose tinkluose – galima tiek grupinė, tiek individuali komunikacija. Aptartieji komunikacijos būdai turi savitą kalbinę raišką ir stilių. Internete vartojamos kalbos atmaina, pateikta informacija, kuri vadinama – *elektroniniu diskursu* – apima visą komunikacijos aktą: tekstą, dalyvius, situaciją, kontekstą, nekalbinės raiškos priemones (pvz., gestus, mimiką).

Visi *elektroninio diskurso* tyrinėtojai sutaria, kad elektroninis diskursas turi ir sakytinės, ir rašytinės kalbos bruožų. Vieni kalbą vadina sakytinės ir rašytinės kalbos hibridu, o kiti

apibūdina – kalbėjimu rašant (Ryklienė, 2000, 99). Tekstas yra rašomas, bet ne tipine rašytine kalba. Internetu bendraujama viešai, bet ne oficialiai. Teksto kokybė ir oficialumas vertinamas remiantis tokiais požymiais: 1. rašto ženklais: kokie jie vartojami – ar pripažįstama lietuviška abėcėlė; 2. kalbos etika: kaip laikomasi visuotinai priimtų kalbinio elgesio normų; atsižvelgiama į pagarbos adresatui išlaikymą; 3. svetimų lietuvių kalbai elementus: ar stengiamasi išlaikyti lietuvių kalbą; 4. kalbos normos ir stilius: stebimi normos pažeidimai, nukrypimų motyvacija (Kazlauskienė, Rimkutė, Bielinskienė, 2010, 258).

Interneto greitumas ir nepretenzingumas lemia neoficialų ir neformalų, spontanišką ir neapgalvotą rašymą trumpomis frazėmis su pasitaisymais, elipsėmis, inversija, trumpinamais žodžiais, grafiniais ženklais, deminutyvais, vulgarizmais, nenorminiais skoliniais, kitų kalbų intarpais. Neformalų bendravimo pobūdį atskleidžia neoficialiosios leksikos, frazeologizmų vartojimas. Dažnai pokalbiai susideda iš klausimų ir atsakymų, t. y. elektroniniam diskursui būdingas ir dialogiško bendravimo pobūdis: jaustukų ir klausiamųjų įvardžių gausa (Kazlauskienė, Rimkutė, Bielinskienė, 2010, 258).

Elektroninis diskursas įvardijamas, kaip kalba su kontekstu, kur ne mažiau aktuali kalbinė raiška, priemonės jai kurti, bet ir kontekstas, kuriame vienas ar kitas pasakymas įgyja reikšmę. Galima į kalbą įterpti vaizdinės medžiagos, pvz., paveikslėlių ar nuotraukų, papildančių konteksto reikšmę (Ryklienė, 2001, 15). Taigi, kuo neoficialesnis elektroninis tekstas ar bendravimas, tuo jame daugiau elektroninio diskurso ypatybių, kurios būdingos būtent sakytinei kalbai.

1.3.1. TARMĖS IR ELEKTRONINIO DISKURSO SANTYKIS

Bendrinė kalba gali būti rašytinė ir sakytinė, o pagal perteikimo arba raiškos būdą (t. y. kalba užrašyta grafiniais ženklais ar ištarta garsu) – rašomoji ir šnekamoji. Rašytinę kalbą nuo sakytinės skiria keletas požymių: teksto struktūra, sąvokinės leksikos tankis ir gramatinių formų kondensavimas (Nauckūnaitė, 2003, 78, cit. iš Bielinskienė, Kazlauskienė, Rimkutė, Tamošiūnaitė, 2014, 32). Sakytinei kalbai būdingas pasakymų trumpumas, dialogiškumas ar polilogiškumas, fragmentiškumas, spontaniškumas, rašytinei – monologiškumas, ilgesni sakiniai, didesnis sąvokinės leksikos tankis. Sakytiniame tekste daugiau nei rašytiniame įterpinių, trumpinimų, taisyčių, pakartojimų, rašytinis tekstas rišlesnis.

Tarmės ar sociolektai dažniausiai funkcionuoja sakytinėje vartosenoje, t. y. būdingi šnekamajai kalbai, tačiau šiuo metu itin išplitusi rašytinės kalbos vartosena elektroninėje erdvėje trina ribas ne tik tarp rašytinės ir sakytinės kalbos, bet ir tarp įvairių kalbos atmainų. Elektroninis diskursas,

t. y. bendravimas elektroninėje terpėje (internete, mobiliuosiuose telefonuose ir kt.), dažnai išėina už bendrinės kalbos ribų, todėl ateityje bus galima kalbėti apie elektroninėje erdvėje susiformavusius savitus rašytinius sociolektus ar medialektus (Bielinskienė, Kazlauskienė, Rimkutė, Tamošiūnaitė, 2014, 32).

1.3.2. KALBINIO KODO KAITA INTERNETE

Kalbinis kodas (angl. *code*) – kalbos variantas, pvz., gimtoji kalba, dialektas, užsienio kalba, kurį asmuo pasirenka priklausomai nuo situacijos, jos dalyvių ir t. t. Regionuose, kuriuose dar ryškios tarminės tradicijos, kasdienėje komunikacijoje sąmoningai ar nesąmoningai painiojamos kelios kalbėjimo sistemos. Parenkant kalbinius kodus užpildomos kalbos ar varianto kognityvinėje sistemoje atsirandančios konceptualiosios spragos ir išreiškiami tam tikri socialiniai, kultūriniai kontekstai, demonstruojami savo ir svetimų ryšiai (Aliūkaitė, 2006, 8). Tai pat kalbinis kodas gali būti suprantamas kaip kalba ar jos variantiškumas. Kodu galima pavadinti lingvistinę žodžių formą, kurią kalbos vartotojai pasirenka nepriklausomai nuo situacijos (Lee, 2017, 39). Sociolingvistiniu požiūriu kodu gali būti apibendrinta tiek kalba, tiek teritorinis, tiek socialinis dialektas ar kitas smulkesnis subsisteminis vienetas. Tam tikrame kontekste kiekvienas dialektas ar sociolektas gali būti traktuojamas kaip tam tikros kalbos bendruomenės kodas. Siekiant apibendrinti kodų parinkimo (angl. *code switching*), kodų kaitos, kodų perjungimo, kodų maišymo ir kitus atvejus, tradiciškai kodo kategorija vartojama analizuojant dvikalbes ar keliakalbes bendruomenes. Tačiau dėl kalbos variantiškumo ir glaudaus bendrinės kalbos ir dialekto ryšio, gali būti analizuojamas ir monolingvio diskursas (Aliūkaitė, 2006, 7).

Skirtingose kalbinėse bendruomenėse skiriasi ir kalbinio kodo pasirinkimo aplinkybės. Pasirinkimą lemia pašnekovas, socialinis pokalbio kontekstas arba aplinka ir tema (Holmes, 2013, 21). Žmonės yra laisvi keisti kalbinius kodus bet kokiose situacijose ir kalbėdami bet kokiomis temomis, nepriklausomai nuo aplinkos ir pokalbio konteksto. Pavyzdžiui, namų aplinkoje diskutuojant apie darbą ir mokyklą dažniau yra pasirenkama kalba ar jos atmaina, kuria bendraujama pastarosiose sferose. Tokiu būdu skirtingų sričių kalbos ar kalbų atmainos susiduria ir pasirenkama konkrečiai situacijai tinkamesnis kalbinis kodas (Holmes, 2013, 25).

Vykstant kodų kaitai, viena kalba atlieka pagrindinės kalbos funkciją, kurios pagrindu išlaikoma gramatinė sistema sąveikaujant dviem kalboms arba kalbai ir jos atmainai. Kodų keitimas vyksta dvejais būdais: pagrindinės kalbos žodžiai įterpiami į šalutinę / kitą kalbą arba vienos kalbos žodžiai asimiliuojami į kitą, t. y. nuo gramatikos iki leksikos (Lee, 2017, 39). Verta paminėti, kad

priklausomai nuo situacijos ir stiliaus – rašant elektroninį laišką, susirašinėjant socialinėse svetainėse, diskusijų forumuose – kalbinio kodo kaita aptinkama kaip temos kontekstualizavimo pakeitimas norint sušvelninti galimas negatyvias išraiškas ar parodyti socialinius stereotipus (Danet, Herring, 2007, 340).

Tyrinėjant daugiakalbių bendruomenių dominuojančiosios kalbos pasirinkimą forumų diskusijose, pastebėta, kad kalbinio kodo pasirinkimas yra susijęs arba su preferencija, arba su diskursu, arba su abejais. Pirmu atveju, asmenys vengia rinktis kalbą, kuria bendraudami nesijaučia saugiai ar kompetentingai kitų kalbos vartotojų atžvilgiu, pvz., sąmoningai ir apgalvotai nesirenkama kalba dėl politinių aplinkybių. Tokiu atveju vyksta „kalbos derybos“, kurių metu vienas pašnekovas priešinasi kito pašnekovo kalbos pasirinkimui. Antru atveju, abu pašnekovai kalbinio momento metu prisideda prie bendradarbiavimo. Apimamos įvairios kodų kaitos funkcijos, žyminčios: tiesioginę kalbą, temos keitimą, prieštaravimus ir kitus interneto organizavimo sudėtingus kalbos posūkius (Danet, Herring, 2007, 348). Daugiakalbėse bendruomenėse, kur pokalbių temos susijusios su gimtąja kultūra ar šalimi, dominuoja vartojama tos šalies gimtoji kalba, kurioje gyvenama. Tokiu būdu vienos kalbos dominavimas yra ryškesnis kitų atžvilgiu (Danet, Herring, 2007, 349).

Internetinėje komunikacijoje žmogus viename diskurse gali pavartoti kelias lingvistines išraiškas. Kodų kaita ne visada laikomas atvejis, kai diskusijoje į vieno žmogaus komentarą atsakoma kita kalba. Kitaip sakant, kodų kaitai nepriskiriami tie atvejai, kai interneto dalyviai nėra susiję dialogiškai (Lee, 2017, 40). Komplikuota gali būti ir vykstančio rašytinio dialogo situacija, kurioje varijuojama dviejomis kalbomis ar jos atmainomis. Ne visada yra aišku, kuri kalba / jos atmaina užima pagrindinės, dominuojančiosios kalbos poziciją (Lee, 2017, 46). Dažnai kodų kaita vyksta norint pokalbį paversti neformaliu, draugiškesniu. Tokiu būdu tarsi priartėjama prie pašnekovo, t. y. formalus bendravimas keičiamas į neformalų.

Kodų kaita interneto diskurse, tiksliau rašytinėje kalboje, turi daug konkrečių funkcijų, kurių aptinkama ir sakytinėje kalboje. Kodų kaita vyksta dėl diskurso tikslų, pvz., perteikiant palinkėjimus ar padėkas, parodant kultūriškai specifinius poezijos ar humoro (anekdotų) žanrus, siekiant pabrėžti pasakymų atitinkamas dalis, pasirenkant ekonomišką kitos kalbos variantą, stengiantis priartėti prie jaunesnio ar vyresnio amens ir t. t. (Lee, 2017, 50) Susirašinėjime kodų kaita priklauso nuo komunikacinio ir socialinio konteksto formalumo lygio, kurį lemia susirašinėjančiųjų asmenų santykiai (Lee, 2007, 287). Taigi, socialinės medijos amžiuje kodų kaita tampa kompleksine tema, kada skirtingos formos ir skirtingi tekstiniai formatai galimi vienoje socialinio tinklo paskyroje (Lee, 2017, 50).

1.4. SOCIALINIŲ TINKLŲ SVETAINĖS

Šiais laikais gyvename pasaulyje, kuriame individas gauna ir dalijasi informacija netiesiogiai susitikdamas su kitais interneto dalyviais (Slevin, 2003, 182). Sąvoka *network* (liet. *tinklas*) apima ir socialinę struktūrą (angl. *net*), ir veikseną (angl. *work*), tad sociologijos mokslų požiūriu tinkamesnė būtų „tinklaveikos“ sąvoka (Castells, 2001, 15). Socialinių tinklų svetainės (angl. *social networking sites*) (toliau: STS) šiuo metu yra šimtus milijonų narių turinčios platformos, kuriose vartotojai skelbia įvairaus pobūdžio įrašus apie save ar peržvelgia kitų generuojamą turinį. STS yra apibrėžiamos kaip uždaros žiniatinklio bendruomenės, leidžiančios individams save pristatyti, kurti socialinius tinklus virtualioje erdvėje, palaikyti ryšius su kitais. Kitas virtualių STS apibrėžimas – žiniatinklio paslauga, atskiriems individams leidžianti susikurti viešus ar pusiau viešus asmeninius profilius apibrėžtos sistemos viduje; įvardyti sąrašą kitų vartotojų, su kuriais palaikomas ryšys; matyti, kokie tarpusavio ryšiai sieja kitus svetainės narius (Grigas, Grigaliūnas, Gudinavičius, Šuminas, 2016, 116). Iš pradžių į komunikaciją STS įtraukė mažumas – emigrantus ir pabėgėlius – kurie turėjo galimybę auditorijai pristatyti savo šalies palikimo priežastis, ir kontaktuoti tarpusavyje (Kung, Picard, Towse, 2008, 67). Dabar STS gali bendrauti ne tik draugai, bet ir susipažinti nauji žmonės. Tokiu būdu asmuo yra integruojamas į socialinio tinklo bendruomenę (Kung, Picard, Towse, 2008, 69).

Socialinę mediją galima prilyginti natūraliai žmonių komunikacijai, kur niekam nėra privalu klausyti kitų kalbančiųjų pokalbio dalyvių. Prisijungiama į pokalbį, kuriame gali dalyvauti bet kas, o kalbėti bet kuria tema. Būnant aktyviu internete tuo pačiu metu galima vienu metu turėti keletą pokalbių. Bendravimas internetu suteikia galimybę pasitraukti iš neįdomaus pokalbio ar diskusijos, ko padaryti natūralioje komunikacijoje taip lengvai nepavyktų (Kerpen, 2011, 6).

Asmeniniai individų profiliai, kuriuos kiekvienas vartotojas užpildo pagrindine informacija apie save – svarbiausi virtualių socialinių tinklų elementai. (Grigas, Grigaliūnas, Gudinavičius, Šuminas, 2016, 116). Socialiniame tinkle yra sukuriamas bendruomeniškas (Kerpen, 2011, 4). Virtualūs socialiniai tinklai, kaip ir kitos virtualios bendruomenės, pagrįsti dalyvavimu, bendravimu ir nepastovumu. Jų nariai kuria, publikuoja, kontroliuoja, kritikuoja, vertina, ir kitaip sąveikauja su interneto turiniu, kurį įkelia kiti virtualių socialinių tinklų nariai. Kai turinį kuria patys vartotojai, socialinių tinklų svetainių platformos yra pagrįstos atvira komunikacija ir bendravimu (Ten pat, p. 7).

Apibendrinant galima teigti, kad pasaulyje yra sukurta daugybė STS, tačiau tik nedidelė dalis jų sulaukia gausaus susidomėjimo, populiaraus tarp vartotojų. Lyderiu šioje srityje laikoma svetainė *Facebook*, kuri daugelyje pasaulio valstybių patenka tarp didžiausių lankytojų srautą pritraukiančių svetainių (Grigas, Grigaliūnas, Gudinavičius, Šuminas, 2016, 118).

1.4.1. SOCIALINIS TINKLAS *FACEBOOK*

Socialinių tinklų svetainė *Facebook* savo veiklą pradėjo 2004 m. vasario mėn. ir iš pradžių buvo skirta Harvardo universiteto studentams. Po kurio laiko prie šio tinklo leista prisijungti visų JAV universitetų studentams, dar vėliau – įvairių įmonių darbuotojams ir organizacijų nariams. Jau 2006 m. rugsėjo mėn. virtualus tinklas tapo prieinamas plačiajai visuomenei, o jau 2015 m. vasarą *Facebook*’as paskelbė turintis daugiau kaip 1,4 milijardo aktyvių vartotojų visame pasaulyje (Grigas, Grigaliūnas, Gudinavičius, Šuminas, 2016, 118). Pagal savo pobūdį, socialinis tinklas *Facebook* priskiriamas prie bendrųjų socialinių tinklų – bendro pobūdžio svetainių, kurių pagrindinis tikslas yra socialinių santykių tarp žmonių palaikymas (Ten pat, p. 117). Socialinis tinklas *Facebook* laikomas daugiasluoksniu socialinės medijos fenomenu, leidžiančiu spustelėti ir susieti jį su kitomis programomis bet koku norimu momentu (Curran, Fenton, Freedman, 2016, 148). Farmanas (2012) teigė, kad 2011 metais *Facebook*’as yra dešimtuke labiausiai lankomų tinklapių, bet praėjus daugiau nei šešeriems metams ir išaugus populiarumui, šiandien socialinis tinklas *Facebook* užima antrąją vietą pagal pritraukiamų vartotojų skaičių.

1.4.2. VARTOTOJŲ KOMUNIKACIJA PASKYROJE *FACEBOOK*

Bendraudami socialiniame tinke *Facebook* asmenys nėra varžomi nei aplinkos, nei bendrinės kalbos taisyklių. *Facebook*’as priskiriamas prie savęs pristatymo ar savęs atskleidimo svetainių. Bendraudami žmonės siekia valdyti kitiems daromą įspūdį. Tai yra daroma išvaizda, elgesiu ir kitomis priemonėmis, pvz., savęs atskleidimu. Savęs atskleidimas laikomas sąmoningu ir nesąmoningu asmeninės informacijos, atitinkančios norimą kurti įspūdį, pateikimu (pvz., mintys, jausmai) (Nevinskienė, 2011, 47). Taip pat platforma *Facebook* perduodama vidutinio kiekio informacija (Ten pat, p. 56). Jei yra prieiga prie interneto, asmeniui socialiniame tinkle aktyviai dalyvauti iš bet kokios vietos leidžia išmanieji mobilieji telefonai, o tai – didina perduodamos informacijos kiekį (Farman, 2012, 39).

Sparčiai išpopuliarėjęs *Facebook*’as leidžia perteikti individualų turinį. Sudaroma galimybė vartotojams siųsti žinutes, jose pridėti kitokio turinio informaciją (pvz., paveikslukus, dokumentus ar kitokio pobūdžio pateiktis). Norint sutaupyti laiko, galima kurti privačią susirašinėjimo grupę, kurioje mintimis ir idėjomis vienu metu leidžiama dalintis keliems asmenims (Slevin, 2003, 35). Toks *facebook*’o daugiafunkciškumas ir integruotumas prisideda prie bendravimo internete kokybės ir patogumo (Slevin, 2003, 38).

Tampa įprasta, kad asmuo gali turėti dvi *Facebook* paskyras: vieną, skirtą bendrauti su artimais draugais ir šeimos nariais, kitą, skirtą bendrauti su kolegomis. Skirtingos platformos leidžia asmeniui atlikti skirtingus gyvenimo vaidmenis: draugo, šeimos nario, kolegos. Privačioje-asmeninėje paskyroje dalijamasi neformalia informacija: laisvalaikio nuotraukomis, nuomone apie konkretų įvykį. Paskyroje, kuri skirta darbui, dalijamasi bendra informacija, nekrypstama į asmeniškumus. Auditoriją, kuriai dedikuota žinutė, galima atskirti iš kalbos: bendrinės, jos dialekto, užsienio. Kai *Facebook*'e informacija skelbiama bendrine kalba – ji skiriama plačiai auditorijai, anglų kalba – kolegoms iš užsienio, o tarmiškai – tik tai žmonių mažumai, pvz., šeimos / bendruomenės nariams, kuri moką tarmę, geba dekoduoti žinutę. Toks kalbos pasirinkimas, kuriuo perteikiama informacija, priskiria asmeniui atitinkamą vaidmenį, pvz., draugo, kolegos, šeimos nario, žaismingo ar rimto žmogaus. Kitais žodžiais tariant, kaip bendraujant gyvai veidu į veidą, renkantis kalbą bei kalbinį kodą, yra išreiškiama žmogaus tapatybė. Kalba yra kaip veiksmingas šaltinis interneto vartotojams, norintiems parodyti savo skirtingas tapatybės puses (Lee, 2017, 55).

Pastebima, kad rečiau žmonės tiesiogiai kontaktuoja vieni su kitais, o dažniau individai yra prie įvairių elektroninių prietaisų. Išpopuliarėjusios socialinių tinklų svetainės suteikia virtualią galimybę asmenims ir tiesioginiams santykiams, neformaliems kaimynystės ir bendradarbių pokalbiams. STS pasiūlo kontaktų turėjimo pojūtį, patenkinantį individualius socializacijos poreikius (Grigas, Grigaliūnas, Gudinavičius, Šuminas, 2016, 117).

Tapatybė (angl. *identity*) yra suformuota socialiai ir gali pakisti dėl daugelio priežasčių, pvz., dėl pokalbio konteksto, dėl pašnekovo interpretacijos. Tapatybė akcentuoja ypatingąsias asmens savybes slopindama kitas-šalutines savybes (Willson, 2006, 167). Socialinio pokalbio metu pašnekovai dažnai priima sprendimą, ar jie nori išreikšti ir atskleisti tikrąją savo tapatybę (Lee, 2014, 32). Tapatybė ir santykiai tarp susirašinėjimo dalyvių atskleidžia socialinę distanciją, kuri juos skiria ir išreiškia solidarumą (Holmes, 2013, 35). Yra nuomonių, kad tapatybė prilyginama teatriniam pasirodymui. Parinkdamas kalbėjimo variantus, bet kokio diskurso dalyvis kuria naujas tapatybes, susitapatina su viena ar kita kalbos bendruomene. Kodas atspindi subjektą, o sąmoningas ar nesąmoningas kodo parinkimas atspindi savo ir svetimo santykius, santykių kaitą (Aliūkaitė, 2006, 8). Tapatybės suprantamos kaip kaukės, kurias gali nešioti ir nusiimti esant skirtingiems socialiniams vaidmenims, esant skirtingoms socialinėms situacijoms. Klaidingas įspūdžio sudarymas, t. y. buvimas ne tikroju savimi gali būti atskleistas (Lee, 2014, 34). Tapatybė virtualiame pasaulyje nėra tik tai, kas mes esame, tai taip pat yra tai, kas mes norime būti kitiems, kaip kiti mato mus ir tikisi, kad tokie būtume (Lee, 2017, 55).

Apie socialinių tinklų konceptą, žmonių, kurie internete atlieka socialinius vaidmenis, ryšius tarp jų, sąsajas, tinklus, yra teigiama, kad socialiniai tinklai, laikosi ant „aktorių“, kurie susieti vienu ar daugiau ryšių. Būtent paminėtos sąsajos yra laikomos socialiniais tinklais (Joinson, Mckenna, Postmes, Reips, 2007, 126). Santykiai sieja visus žmones. Ryšys gali būti pagrįstas informacijos pasikeitimu, socialine parama ar patarimu. Stiprūs socialiniai ryšiai kuriami tarp žmonių, kurie referuojami draugais, artimais draugais, šeimos nariais ir kolegomis (Joinson, Mckenna, Postmes, Reips, 2007, 126).

Socialiniuose tinkluose vartotojai nesielgia kaip vieniši, savarankiški, greičiau, kaip vieno tinklo individai, t. y. tapatumą išreiškia dažniau tarp žiniatinklio dalyvių. Dažniausiai virtualių socialinių tinklų svetainėse tarpusavio ryšius palaiko asmenys, kurie ir realiame pasaulyje turi tarpusavio sąsają, tačiau tikrovėje ryšių palaikymas nevyktų taip intensyviai, kaip internete (Grigas, Grigaliūnas, Gudiničius, Šuminas, 2016, 117).

Manoma, kad vienas iš būdų, norint sulaukti daugiau dėmesio ir skatinti virtualią diskusiją – pasirinktas kuo kūrybiškesnis slapyvardis. Facebook’as numato vartotojui pakankamai erdvės, kuri reikalinga saviraiškai. Ten galima naudoti nuotraukas, vaizdo įrašus, parašytą ar pasakytą kalbą ir pan. Tokia platforma gali būti vadinama spektakliu „multimedijos turinys, sukurtas už medijos institucijos ribų, įkeltas, rodomas ir aptartas medijos-pasidalijimo puslapiuose“ (Lee, 2017, 56).

Kada Facebook’e kuriama žinutė, vartotojas gali pasirinkti ne tik kalbą, kuria rašys tekstą, bet ir įvairiausių emotikonų (angl. *emoticons / emoji icons*), kurie atspindi žmogaus veideliu-nuotaikas, gyvūnus, vėliavas, metų laikus, maistą ir t. t. Emotikonų reikšmė skirtinguose kontekstuose gali skirtis. Emotikonai nėra universalūs visoms kultūroms, jų reikšmė priklauso nuo vartotojo turimos praktikos ir jų vartojimo konteksto (Ten pat, p. 30). Pateiktame šio darbo priede galima rasti emotikonų, nes susirašinėjimui yra autentiški, tačiau jų raiška, norimos perteikti emocijos plačiau neinterpretuojamos ir nekomentuojamos. Kalbant apie platų kalbų pasirinkimą, dėl technologinių socialinės medijos galimybių Facebook’as yra pritaikytas laisvai bendrauti daugeliu kalbų, netgi jų dialektais (Ten pat, p. 96). Pastebėta, kad internetas tampa platforma, kurioje nuo išnykimo yra apsaugomi dialektai, paprastai neturintys mažumų statuso, kurių rašytinio palikimo beveik nėra, pvz., kantonų ir kinų, liuksemburgiečių, egiptiečių arabų dialektai. Jie tampa vieši, sudaroma galimybė bendrauti gimtąja, ne tarpine kalba (Ten pat, p. 96).

1.4.3. ASMENINĖ AUTORĖS *FACEBOOK* PASKYRA

Facebook paskyra pradėta naudoti nuo 2009 metų. Autorės *facebook*'as nėra susietas tiesiogiai su darbo paskyra, tad publikuojamos laisvalaikio, kelionių, švenčių nuotraukos, pasidalijama renginiais, konkursais, gražiomis sentencijomis. Bendraujama su įvairiais žmonėmis: mokslo reikalais – su studijų kolegomis, laisvalaikio reikalais – su kolegomis iš choro, asmeniniais reikalais – su šeimos nariais ir draugais. Bendrauti pasirenkami skirtingi registrai: su artimiau pažįstamais susirašinėjama tarmiškai, nepriklausomai nuo to, ar asmuo kalba kokia nors tarpe ar ne, o su kolegomis – bendrine kalba. Jeigu paskyroje daromi vieši įrašai, ar rašomi komentarai po nuotraukomis, ar dalyvaujama įvairiose diskusijose – autorė vartoja taisyklingą bendrinę lietuvių kalbą. Taigi, kaip matyti, autorė savo gebėjimo kalbėti tarmiškai neakcentuoja, nesistengia akcentuoti tartinio tapatumo, pasirenkamas atitinkamas, visiems pažįstamas kalbos variantas, suprantamas skirtingoms auditorijoms.

2. DIALEKTIZMŲ FACEBOOK'Ė ANALIZĖ

Tiriamąjame darbo dalyje nagrinėjami dešimties asmenų susirašinėjimai su darbo autore jos asmeninėje *Facebook* paskyroje. Analizei atrinkti tik tie asmenys, kurie gimę ir augę, daug laiko praleidžiantys Pasvalyje, vartojantys šiaurės panevėžiškių pašnektę. Darbe analizuojami tik tų asmenų dialektizmai, kurie juos vartoja bendraudami Facebook'ė. Pastarųjų rašytinė kalba šiame darbe nėra analizuojama. Pravartu pateikti konkrečius dešimties susirašinėjimo dalyvių ir autorės socialinės charakteristikos duomenis (žr. 2 lentelė *Susirašinėjimo dalyvių socialinės charakteristikos*). Tiriamieji yra skirtingo amžiaus moterys ir vyrai, su darbo autore susiję glaudžiais giminystės arba draugystės ryšiais. Nagrinėjama yra keturių šeimos narių (mamos, sesers, brolio, pusbrolio) – dviejų moteriškos lyties (*M21*, *M44*) ir dviejų vyriškos lyties (*V18*, *V22*) atstovų kalba, šešių artimų draugų – trijų draugių (*M22*, *M24*, *M25*) ir trijų draugų (*V24*, *V25*, *V26*) kalba. Šiame darbe taip pat analizuojama autorės rašytinė kalba (*A24*). Sąmoningai pasirinkta analizuoti autorės, penkių kitų moterų ir penkių vyrų kalbą. Taigi, iš viso analizuojama vienuolikos žmonių kalba, įskaitant ir autorės.

2 lentelė. *Susirašinėjimo dalyvių socialinės charakteristikos*

Koduotė	Lytis (vyras / moteris)	Amžius (m.)	Šeimos narys (-ė), draugas (-ė)	Išsilavinimas	Vietos, kur gyventa
A24	Moteris	24	–	Aukštasis universitetinis	Pasvalys, Vilnius
M21	Moteris	21	Šeimos narė	Vidurinis	Pasvalys
M22	Moteris	22	Draugė	Aukštasis universitetinis	Pasvalys, Vilnius
M24	Moteris	24	Draugė	Aukštasis universitetinis	Pasvalys, Vilnius
M25	Moteris	25	Draugė	Aukštasis universitetinis	Vilnius
M44	Moteris	44	Šeimos narė	Aukštasis	Pasvalys
V18	Vyras	18	Šeimos narys	Pagrindinis	Pasvalys
V22	Vyras	22	Šeimos narys	Vidurinis	Pasvalys, Vilnius
V24	Vyras	24	Draugas	Aukštasis universitetinis	Pasvalys, Vilnius

V25	Vyras	25	Draugas	Aukštasis universitetinis	Pasvalys, Vilnius
V26	Vyras	26	Draugas	Aukštasis koleginius	Pasvalys, Vilnius

Pateiktoje lentelėje išskiriamos tokios dalys: koduotė, lytis, amžius, šeimos narys / draugas, išsilavinimas, vietos, kur gyventa. Kaip jau buvo minėta šio darbo įvade, dėl anonimiškumo kiekvienas pašnekovas koduojamas, pvz., *V21*, *V24*, *M21*, *M24* ir t. t. Raidės nurodo asmens lytį, pvz., *V* – vyras, *M* – moteris, o skaičių indeksai žymi pašnekovo amžių. Autorės kalba žymima – *A24*, kur raidė *A* – autorės kalba, skaičiaus indeksas *24* – taip pat žymi amžių. Kaip matyti, susirašinėjimo asmenų amžius svyruoja nuo 18 m. iki 44 m. Skiriasi ir asmenų išsilavinimas nuo pagrindinio iki viduriniojo, nuo viduriniojo iki aukštojo koleginius ar universitetinio. Gyvenamoji vieta gali būti tik Vilniaus, tik Pasvalio, tiek Vilnius ir Pasvalio. Asmuo, kuris gyvena Vilniuje, nuo vaikystės atvykdavo vasaroti pas močiutę į Pasvalį, bendraudavo ir žaisdavo su vietiniais vaikais, iki šiol dažnai atvyksta paatostogauti į Pasvalį. Kiti asmenys, kurių gyvenamoji vieta yra Pasvalys ir Vilnius – baigę vidurinę mokyklą Pasvalyje, dabar yra studentai arba baigę bakalauro studijas, kurie mokosi ar pasilikę gyventi Vilniuje, į Pasvalį grįžtantys aplankyti tėvų ar giminių. Asmenys, kurie gyvena Pasvalyje, yra mokiniai arba baigę vidurinę mokyklą, nekeitę gyvenamosios vietos, likę gyventi Pasvalyje.

Šio darbo nagrinėjama medžiaga yra 2015–2016-ųjų metų susirašinėjimai *Facebook'e* su RAŠP pašnektės atstovais. Dėl kuo tikslesnio duomenų vertinimo, sąmoningai analizei pasirinkti senesni 2015–2016-ųjų metų susirašinėjimai, kurie yra autentiški, nepaveikti fakto, kad pokalbiai bus analizuojami moksliniais tikslais. Medžiaga buvo kopijuojama į atskirus programos *Microsoft Word* dokumentus nuo seniausio 2015-ųjų iki naujausio 2016-ųjų metų susirašinėjimo su kiekvienu pašnekovu. Dėl anonimiškumo į analizę neįtrauktos asmeninės nuotraukos, leidžiančios identifikuoti susirašinėjimo dalyvius. Šiam darbui aktualią medžiagą sudaro 516 puslapių teksto iš 596⁶ puslapių. Dėl darbo apimties ribotumo analizei panaudota tik dalis sukauptų duomenų, t. y. 410 pavyzdžių⁷ su platesniu kontekstu. Kalbinė medžiaga analizuojama ieškant rašytinio tarminio fonetikos užrašymo

⁶ Puslapiai skaičiuojami programoje *Microsoft Word*, kai nustatytas standartinis 12 dydžio Times New Roman šriftas, o tarpai tarp eilučių – 1,5. Priede nagrinėjama medžiaga pateikiama pdf formatu.

⁷ Praktinėje dalyje pateiktų pavyzdžių kalba netaisyta, šriftas pakeistas į pasvirąjį, o žodžiai, junginiai ar sakiniai, kurie komentuojami darbe – paryškinti juodai.

raštu ir gramatinių ypatybių. Klasifikacijoje išskiriami žodžių redukcijos atvejai, kirčiuotoje ir nekirčiuotoje pozicijoje vykstanti balsių, priebalsių, afrikatų, dvibalsių, mišriųjų dvigarsių kaita, unikalūs gramatiniai tarminiai linksnių, prielinksnių, jungtukų reiškiniai. Pavyzdžių kalba yra neredaguota, juose galima pamatyti naudojamų emotikonų.

Privalu paminėti, kad skiriasi susirašinėjimo dalyvių rašytinės kalbos apimtis. Su vienu asmeniu 2015-aisiais – 2016-aisiais bendrauta daugiau, su kitu mažiau, vieno kalba lakoniškesnė, trumpesnė, kitas pašnekovas linkęs bendrauti aktyviau, pateikti daugiau aktualios tarminės kalbos. Tad šio darbo analize nesiekama išskirti konkrečių vieno asmens rašytinės kalbos tarminių ypatybių, bet pažiūrėti į išryškėjančias dialektizmų vartojimo tendencijas bendrai.

Remiantis fonetiniu ir gramatiniu tyrimo lygmeniu, praktinėje dalyje išskiriami tokie poskyriai, kur aptariami kirčiuotų ir nekirčiuotų skiemenų vokalizmo redukcijos reiškiniai, dvibalsių vienbalsinimas, ilgųjų ir nekirčiuotų žodžio galo ir tvirtagalių ir kirčiuotų žodžio galo dvibalsių trumpinimas, murmamųjų balsių fenomenas ir jo raiška rašytiniame Facebook'o diskurse, kombinaciniai rašytinės kalbos fonetiniai reiškiniai, šiaurės panevėžiškams būdingi linksniai, prielinksniai ir t. t. Kad tyrimas būtų kuo objektyvesnis, stengiamasi analogiškus pavyzdžius nagrinėti ir pateikti iš įvairių privačių susirašinėjimų.

2.1. KIRČIUOTŲ IR NEKIRČIUOTŲ SKIEMENŲ VOKALIZMO REDUKCIJA

Žodžių galo trumpinimas, vadinamoji balsių redukcija, pagrindinė fonetinė ypatybė, būdinga RAŠP pašnektei. Žodžių galūnių redukcija vyksta ne tik sakytinėje, bet ir rašytinėje Facebook'o kalboje. Kaip sakytinėje kalboje balsės yra netariamoms, taip rašytinėje dažniausiai – nerašomos. RAŠP pašnektėje redukuojamos dviskiemenių ir daugiaskiemenių daiktavardžių, būdvardžių ir skaitvardžių vienaskaitos vardininko linksnio galūnės. Toliau pateikiami pavyzdžiai iliustruoja vykstančią uždaro žodžio galo redukciją:

- konkretieji daiktavardžiai – *vejs*, *ors*, *penktadiens*, *4tadiens*, *gimtadiens*, *sekmadiens*, pvz., *M21 Vejs*⁸ [: *vėjas*] *labai didels*, *A24 gers snd ors* [: *oras*], *koks ors* [: *oras*] *pasvaly?*, *M24 vasaros pirms penktadiens* :DDDDDDDD [: *penktadienis*], *A24 nu tik 4tadiens* [: *ketvirtadienis*] *da*, *V22 Geras gimtadiens* [: *gimtadienis*] *užskaitau*, *V18 nelabai as seip protings* [: *protingas*], *V25 o ryt sekmadiens* [: *sekmadienis*] *jauciu vps nedirb*;

⁸ Visi pavyzdžiai žymimi *pasviruoju šriftu*, dialektizmai – **pajuodinti**, o laužtiniuose skliaustuose pateiktas bendrinės kalbos variantas.

- kokybiniai būdvardžiai – *didels, gers, saugs*, pvz.: *M21 Vejs labai **didels** [: didelis], A24 **gers** [: geras] snd ors, M44 beje, **saugs** [: saugus] nams nuo ivykiu, A24 man tai **blogs** [: blogas] jis, netink;*
- tarminiai kiekiniai skaitvardžiai – *viens, pirms*, pvz.: *M21 **viens** [: vienas] prie grandineles auksines, A24 cia kaip simts **viens** [: vienas] dalmantins :DD;*
- kelintiniai skaitvardžiai – *pirms, antrs, astunts*, pvz.: *M24 vasaros **pirms** [: pirmas] penktadiens :DDDDDDDD, A24 visgi jis buva **antrs**:// [: antras], M44 statistiskai kas **astunts** [: aštuntas] priklausomas.*

Kiti pateikti pavyzdžiai iliustruoja atvirojo tipo galūnės trumpinimą daugiaskiemenių daiktavardžių, būdvardžių vienaskaitos vardininko linksnio galūnėse:

- konkretieji daiktavardžiai – *pamain, staigmen*, pvz.: *M24 **pamain** [: pamaina] yra po 2 žmones, A24 buva man tekr **staigmen** [: staigmena];*
- tikriniai daiktavardžiai – *Marij, Violet, Andrej ir Monik*, pvz.: *V22 isijunk tel. **marij** [: Marija] sake, M44 beje, **Violet** [: Violeta] ateit zada pas mus, M44 **andrej** [: Andreja] irgi buvo gimtadieny-rojaus pauksteje buvo balius-is darzelio mergaites, M25 **Monik** [: Monika] gi taremes;*
- kokybiniai būdvardžiai – *nedurn, keist, suprateng*, pvz.: *M21 as irgi **nedurn** [: nedurna], A24 pasirode kazkok **keist** [: keista] takart, M44 ji is tikra yra labai **suprateng** [: supratinga] tik db elgias negerai.*

Taigi, kaip ir sakininėje kalboje, taip ir rašytinėje Facebook'o kalboje vyksta dviskiemenių ir daugiaskiemenių žodžių galo redukcija atviro ir uždaro pobūdžio galūnėse.

2.1.1. MURMAMIEJI GARSAI RAŠY TINĖJE KALBOJE

Dėl didelio galūnių trumpinimo RAŠP pašnektėje yra būdinga intensyvi žodžių galo balsių redukcija. Čia trumpieji galūnės balsiai šiaurės panevėžiškių plote yra virtę neaiškios kokybės murmamaisiais garsais. Toks virtimas traktuojamas trečiojo laipsnio redukcija. Dialektologai teigia, kad pašnektėje egzistuojanti ypatinga fonema ə, sakininėje kalboje yra reiškiamas skirtingais alofonais ar tam tikrai gretimų priebalsių bruožais. Pravartu panagrinėti, kaip rašytiniame Facebook diskurse yra užrašomi murmamieji garsai. Pažymint schemiškai, bet kokio ilgio balsių virtimas murmamuuju garsu atrodo taip: trumpasis / ilgasis žodžio galo balsis X >⁹ murmamuuju garsu, pvz.: *M25 **Sauls***

⁹ Sutartinis ženklas „>“ žymi balsio, dvibalsio, dvigarsio ir t.t. tarminį užrašymą kitu balsiu, dvibalsiu, dvigarsiu ir t. t.

[: šaulys] sauli suprant, M21 bet **reik** [: reikia] perfrazuot, kad ne tik vaikam, M21 **reik** [: reikia] gera posta, V22 biski **tok** [: tokia] meniska, as tuoj **bus** [: būsiu] pri estrados. Kaip matyti, daiktavardžio *Sauls* ilga, kirčiuota, uždara galūnės balsė *y* redukuojama ir neužrašoma, esamojo laiko veiksmožodžio *reik* trumpa, nekirčiuota, atvira galūnės balsė *a* taip pat pakinta kiekybiškai, būsimajo laiko I-ojo asmens veiksmožodžio *bus* trumpa, nekirčiuota, atvira galūnės balsė *u* irgi redukuojama ir neužrašoma.

Galima išskirti kelias murmamųjų garsų egzistavimą įrodančias ypatybės, išryškėjančias sakininėje kalboje, ir panagrinėti, kaip šis fenomenas užfiksuojamas rašytiniame Facebook'o diskurse:

- pirma, murmamasis balsis paprastai skiemens nesudaro, jis yra toks silpnas, kad dažnai jo sakininėje kalboje yra negirdėti, o rašytinėje – neužrašomas, pvz., M44 *ir dar mano avon kvepalu vyrs* [: vyras] *isveze-taip pat 1 pardave uz 10 euru*. Pateiktame pavyzdyje matyti, kad galūnės balsis *a* kiekybiškai redukuojamas, dviskiemenis daiktavardis – *vyr*s – tampa vienskiemeniu, o murmamajam garsui žymėti nepasirenkama speciali raiška;

- antra, pastarojo balsio buvimą taip pat rodo skardžių priebalsių prieš *-s* nesuduslėjimas, pvz., M44 **draugs** [: draugas] *pas atve atvaziuos?ar aerouoste susitiksit?*, V26 *Biski nusikaliau, rags* [: ragas], *gali atlekt*, A24 *nu siaubs* [: siaubas] *prisirbo, gali pasodint ilgam* (ne **draũks*, **rãks*, **siaũps*);

- trečia, murmamiesiems balsiams taip pat būdingas priebalsių *š*, *ž*, *s* nesuliejimas į vieną, pvz., A24 *operos ir baletu teatras, tikrai nuostabus, buvus tik karta, labia grazs* [: gražus]. Matyti, kad užrašoma priebalsių samplaika *zs*. Kitame pavyzdyje nagrinėjamas rašymo *su* ir be diakritinių ženklų pavyzdys. Kai asmuo nori, kad reikšmė būtų suprasta, išvengiant dviejų *s* raidžių samplaikos, vidury sakinio įsiterpusį murmamąjį dialektizmą pasirenkama parašyti su diakritiniais ženklais, o tekstą toliau, kaip ir prieš dialektizmą – *be*, pvz., V26 *Nepavalges as dar ir ting vaziuot plius snd lušs* [: lūšis] *ant kelio issoka*. Šiuo atveju galima teigti, kad priebalsių samplaika yra atskiriama sąmoningai. Pateikiamas ir kitas pavyzdys, kur susidaro dviejų *s* raidžių samplaika, tik šiuo atveju elgiamasi kitaip, pvz., M44 *Kaip aus* [: ausis]? *Jau nebeskauda?* Pastaruoju atveju, kartu atsidūrus dviem *s* raidėms, pašoma tik viena;

- ketvirta, iškiriama kita aplinkybė – priebalsių *t*, *d* + *s* nepavertimas afrikatomis, pvz., M24 *Labs ryts* [: rytas], *ka tu?*, M44 *sods* [: sodas] *irgi po biskutuka jau ruosiamas pavasariui*. Sakytinei kalbai būdinga savybė šiuo atveju yra pagrįsta. Tačiau ne visais atvejais asmenys elgiasi taip pat. Kitas pavyzdys, kai afrikata *ts* > priebalse *c*, pvz., M21 *Te fakc* [: faktas], A24 *paskutins takc* [: taktas]

neapim akorda.://, V24 zek, gal Mac [: Matas] uzlektu pries vln keliuu daiktu? Galima manyti, kad afrikatų rašymas tarminiam diskurse greičiausiai nulemtas noro taupyti laiką, tad randamas būdas, kaip kuo greičiau perduoti informaciją. Žymiai paprasčiau ir patogiau vietoj trijų raidžių *tas* parašyti vieną priebalsę *c*. Neatmetama, kad įtakos gali turėti kiti socialiniai veiksniai, pvz., socialiniame tinkle *Facebook* vyraujanti mada, noras išreikšti tapatumą, galimybė išsiskirti, siekis pritapti prie elektroninio diskurso bendruomenės, noras paironizuoti ar išsklaidyti neigiamas emocijas ir pan.;

- penkta, murmamųjų balsių egzistavimą įrodo dvibalsio neatsiradimas iš balsio ir *v, j*, sklandžiuoju bei nosinių priebalsių, pvz., *A24 vakar paklaus, gal tevs [: tėvas] varo ryt jos, A24 Bet ten dvar [: dvare] kiek pamen teritorijoj, M44 buvam turgely, bab jau seklyciu prisirko, mintyse sej [: sėja] jau viska viska*. Kaip sakininėje kalboje neatsiranda dvibalsis, taip rašytinėje užrašoma taip, kaip sakoma.

Galima priėti prie išvados, kad rašytiniame *Facebook*'o diskurse nėra įterpiamos neįprastos raidės ar raidžių kombinacijos murmamiesiems garsams žymėti. Dviskiemenių žodžių kirčiuotoje ir nekirčiuotoje trumpoje galūnėje balsės yra nerašomos.

2.1.2. ĮTERPTINIS BALSIS

Kai dėl redukuoto galūnės balsio susidaro sunkiai ištariama priebalsių samplaika, sakininėje kalboje dažniausiai atsiranda įterptinis balsis. Kyla klausimas, kaip tokia samplaika užrašoma bendraujant *Facebook*'e? Taigi toliau pateikiami keli rašytinės tarminės medžiagos pavyzdžiai, kuriuose matyti susidariusi priebalsių samplaika, pvz., *M44 kokia vapsv [: vapsva] tau ikanda siandien., M21 tikrs [: tikras] nenaudels katuk, A24 ans labai vikrs [: vikrus], kombinacijos su kamuol vykusios*. Pastarieji rašytinės kalbos pavyzdžiai – daiktavardis *vapsv*, būdvardis *tikrs* ir *vikrs* – parodo, kad rašytinėje kalboje balsė gali būti neįterpiama, o užrašoma priebalsių samplaika.

Kiti pavyzdžiai parodo, kad į susidariusią priebalsių samplaiką balsė gali būti įterpiama, pvz.: *V24 Kok spektakil [: spektaklį]? Konkrečiau :DD, A24 siaip per egzamina 100proc neleidzz su tusuokil [: tušuokil] naudots :DDD*. Pirmu atveju užrašomos daiktavardžio galininko linksnio – *spektakil*, kitu atveju – daiktavardžio įnagininko linksnio – *tusuokil* – redukuotos galūnės, į kurių priebalsių *k* ir *l* samplaiką įterpiama trumpoji balsė *i*.

Taigi, galima daryti išvadą, kad susidarius sunkiai ištariamai priebalsių grupei, rašytinėje kalboje elgiamasi nevienodai – vienu atveju į priebalsių samplaiką balsė yra įterpiama, kitu atveju – neįterpiama. Ar balsis priebalsių samplaikoje įterpiamas / neįterpiamas sąmoningai, spręsti yra sudėtinga.

2.1.3. TVIRTAGALIO IR KIRČIUOTO DVIBALSIO AI VIENSKIEMENIUOSE ŽODŽIUOSE VIENBALSINIMAS

Priešingai nei praeitame skyriuje, kur murmamieji garsai susidaro trumpose ar ilgose nekirčiuotose galūnėse, šiame skyriuje aptariamas tvirtagalio ir kirčiuoto dvibalsio *ai* vienskiemenio žodžio galūnėje vienbalsinimas. Toliau pateikiami tarminėje medžiagoje rasti vienskiemeniai žodžiai *ti*, *kep*, *šep*, *ti*, *ki*, *kip*, kur matyti dvibalsio *ai* siaurėjimas, t. y. dvibalsis *ai* > trumpuoju balsiu *i* arba *e*:

- *ai* > trumpuoju balsiu *i*, pvz.: M21 nu **ti** [: tai] tep, M24 As **ti** [: tai] su tava broliu ciatinu del baraku, V22 **Ti** [: tai] fakc. 😊jis koks 60€ isleida, V22 as **ti** [: tai] bet kok atvej varo (šnek. važiuoju), M21 **Ki** [: kai] laiko bus, M22 nu **kip** [: kaip] visad, Nu ten **kip** [: kaip] ir sakei mokestis yra;
- *ai* > trumpuoju balsiu *e*, pvz.: A24 **kep** [: kaip] dienos sviesoj atroda?, V24 sakis tas **kep** [: kaip] visad tik apie alkohol galvoj, V24 i vandens parko **kep** [: kaip] norec, M25 **kep** [: kaip] given, V25 Tu **kep** [: kaip] visad pasisteng, A24 **Kep** [: kaip] masin?, M24 *kep* [: kaip] salt namie A24 **kep** [: kaip] kad visi mets manes nemate, ne **tep** [: taip] gyvenim bun?, A24 **šep** [: šiaip] miegoje pas man ant lovos.

Taigi, kirčiuotas ir tvirtagalys dvibalsis *ai* vienskiemeniuose žodžiuose siaurėja, užrašomas kiekybiškai sutrumpėjęs balsis *i* arba *e*.

2.1.4. TVIRTAGALIO IR KIRČIUOTO DVIBALSIO AI DVISKIEMENĖSE IR DAUGIASKIEMENĖSE ŽODŽIŲ GALŪNĖSE TRUMPINIMAS

Šiame poskyryje aptariama tvirtagalių ir kirčiuotų dvibalsių galūnėje vykstanti kiekybinė redukcija, dėl kurios galūnės dvibalsis *ai*, yra skirtingai užrašomas. Nagrinėjamoje medžiagoje gausurieveiksmių, kurie skirtingų asmenų – skirtingai užrašomi. Pastebėta, kad tvirtagalių ir kirčiuotų dvibalsių galūnėje redukcija kai kuriais atvejais ir vyksta, o kai kuriais – nevyksta. Dvibalsis siaurėja kiekybiškai, pašnektėje užrašomas trumpaisiais balsiais *a*, *e*, ilguoju balsiu *é* ar dvibalsiu *ei*.

Prieveiksmis *gerai* nagrinėjamoje medžiagoje užrašomas skirtingai: 1) pakinta kiekybiškai, kai tvirtagalys kirčiuotas galūnės *ai* > trumpuoju *a*, pvz.: V25 No **gera** [: gerai], M21 *sip ti gera* [: gerai], A24 nu *ti geraa* [: gerai], 2) pakinta balsės kirčiuotoje pozicijoje, tai tvirtagalys kirčiuotas

galūnės *ai* > dvibalsiu *ei*, pvz.: V26 *ti gerei* [: *gerai*] *tada*, 3) tvirtagalis kirčiuotas galūnės *ai* redukuojamas iki nulio, pvz.: V18 *ger* [: *gerai*] *parasyk pries atvaziuodam tad*, V18 *ger* [: *gerai*] *visks*, 4) pakinta kiekybiškai, kai tvirtagalis kirčiuotas galūnės *ai* > balsiu *é*, pvz.: M22 *Gèrè?* [: *gerai?*] *Ar negalim jiem?*, 5) užrašomas bendrinės kalbos išraiška, pvz.: V18 *Ir maudet gerai*, M22 *Nu svarbu Visks gerai baiges*, V22 *pagal valmo nieks nedainuoj gerai, gerai bus mano kambariokas kuris tau paduos!*

Kaip matyti, randamos penkios skirtingos tarminio užrašymo Facebook’ė išraiškos: *gera*, *gerai*, *gèrè*, *ger*, *gerai*. Jas susirašinėjimo dalyviai vartoja netolygiai. Variantas *gera* rastas V25, M21 ir A24 *asmenų* kalboje, *gerai* pavartotas vieną kartą V26 kalboje, *gèrè* pavartotas taip pat vieną kartą M22 kalboje, o V18 kalboje rasti ir *ger* (redukcijos iki nulio) ir *gerai* (bendrinės kalbos išraiškos) pavyzdžiai.

Toliau pateikiami kiti daugiaskiemenių žodžių kiekybiškai pakitusių tvirtagalių, kirčiuotų galūnių trumpėjimo pavyzdžiai:

1) dvibalsis *ai* > balsiu *a*, pvz.: V24 *o kaip deivids, lengva* [: *lengvai*] *sutika?*, V24 *sestadieni gris, sekmadieni iskrendu būtina* [: *būtinai*], A24 *susimatysim mes kazkad butina* [: *būtinai*], V25 *Per vela* [: *vėlai*] *jau*,

2) dvibalsis *ai* > balsiu *e*, pvz.: V25 *Sene* [: *seniai*] *mate*, M24 *baise* [: *baisiai*] *če apsirikau :D*, M22 *Jo. Drase* [: *drąsiai*], M21 *kad graze* [: *gražiai*] *znk*, M44 *reale* [: *realiai*] *lb graze* [: *gražiai*] *atrod*, V24 *negal pasakyt tiksle* [: *tiksliai*], V24 *bet faine* [: *fainai*], *visai kits miesto vaizds 😊*, V24 *jogile? 😊 ziaure* (šnek. labai) [: *žiauriai*] *gerai jum cia paejo (šnek. pasisekè)*, A24 *Žiaure faine* [: *žiauriai fainai*] *supakavam*, M21 *i saulute nelabe* [: *nelabai*] *panas!*, *gers ors ziaure* (šnek. labai) [: *žiauriai*], A24 *Pasibusem smage* [: *smagiai*].

2.1.5. TVIRTAGALIO KIRČIUOTO IR NEKIRČIUOTO DVIBALSIO AU DVISKIEMENĖSE IR DAUGIASKIEMENĖSE ŽODŽIŲ GALŪNĖSE TRUMPINIMAS

Šiame poskyryje išskiriami tarminiai vokalizmo pokyčiai, vykstantys žodžių galūnės kirčiuotame ir nekirčiuotame dvibalsyje *au*. Kirčiuotas galūnės dvibalsis *au* yra dviskiemenėse, o nekirčiuotas dvibalsis *au* – daugiaskiemenėse žodžių formose. Sakytinėje kalboje dauguma panevėžiškių paprastai tvirtagalį kirčiuotą ir nekirčiuotą dvibalsį *au* galūnėje siaurina ir verčia trumpuoju balsiu *o*. Toliau pateikiami kiekybinės žodžių galo redukcijos pavyzdžiai, kai rašytinėje

kalboje dvibalsis *au* > ilguoju balsiu *o*. Nagrinėjami pavyzdžiai apima veiksmažodžio būtojo kartinio laiko vienaskaitos I-ojo asmens ir tariamosios nuosakos vienaskaitos I-ojo asmens formas:

1) **KIRČIUOTAS DVIBALSIS AU**, vykstanti kiekybinė redukcija:

veiksmažodžio būtojo kartinio laiko vienaskaitos I-ojo asmens tarminė galūnė *-o*, kai dvibalsis *au* > ilguoju balsiu *o*, pvz.: A24 **bandžio** [: *bandžiau*], *dariau ka galejau*, V24 *neprisimen kada macio* [: *mačiau*] *ja*, A24 *ganetinai seniai nemacio* [: *nemačiau*] *joke filma*, A24 *po fotkem (šnek. nuotraukomis) dar parasio* [: *parašiau*], V18 **nesifotkino** [: *nesifotkinau*] (*šnek. nesifotografavau*), *o kam??*, M22 **nebeklausio** [: *nebeklausiau*] *zvengt pradėjo*, M22 *Kaip tik apie Tav galvojo, sudaužio* [: *sudaužiau*] *puodel*, M24 *kur esu pati isimetus koleza tai per ten ir pasidario:D* [: *pasidariau*], M22 *Bet kad jau pasidazio* [: *pasidažiau*];

2) **NEKIRČIUOTAS DVIBALSIS AU**, vykstanti kiekybinė redukcija:

veiksmažodžio būtojo kartinio laiko vienaskaitos I-ojo asmens tarminė galūnė *-o*, kai dvibalsis *au* > ilguoju balsiu *o*, pvz.: A24 *vakar gan ankst atsikelio* [: *atsikėliau*], M44 *As pat ka tik atsikelo* [: *atsikėliau*], M24 *yra grupėj, tikrai ikelio* [: *ikėliau*], A24 **isikelo** [: *įsikėliau*] *naujo profilio foto, pazeee*, V26 *ten dirbant kaip visad issitepio* [: *išsitepiau*], V24 **pasidejo** [: *pasidėjau*] *masino as, pakeicio*, A24 *as tau sako* [: *sakau*] *rmt rmt*, M22 *nebeklausio zvengt pradėjo* [: *pradėjau*], V24 *net ne, susitaikio* [: *susitaikiau*] *tiesiog, kad neatves*, M22 *Kaip tik apie Tav galvojo* [: *galvojau*], *sudaužio puodel*, M24 *as tik pati ja vakar parsisiuncio* [: *parsisiunčiau*], V22 *mašiną pervežio* [: *pervežiau*] *tėvam, nes į rusiją išvaro (šnek. išvažiuoja)*.

Galima atkreipti dėmesį, kad ne visais atvejais būtojo kartinio laiko veiksmažodžio vienaskaitos I-ojo asmens galūnėje įterpiamas minkštumo ženklas *i*, einantis po priebalsio *l*, pvz., *ikelio* / *isikelo*, *atsikelio* / *atsikelo*. Kai minkštumo ženklas įterpiamas – priebalsė *l* suminkštėja, o neįterpus – sukietėja. Taip pat nagrinėjamoje medžiagoje matyti, kad ne visais atvejais yra vienbalsinamos galūnės. Tarminis būtojo kartinio laiko veiksmažodžių I-asis asmuo parašomos ir bendrine kalba, pvz.: M21 *snd pazek parasiau da postu*, V22 *sakau gal kažką gero veiksi, plius laika gaiščiau*, V22 *prisiminiau, kad tu nori paklausyt*, V22 *irgi stiprus pasidariau per pastaruosius 2 mėn.*, V22 *As su juo kalbėjau*, V24 *mieste kaip tik vaziavau, sakau reik paskambint:DD*;

3) **NEKIRČIUOTAS DVIBALSIS AU**, vykstantis žodžio galo trumpinimas:

tariamosios nuosakos vienaskaitos I-ojo asmens formos, kai *au* nerašomas, pvz.: A24 **dirbc** [: *dirbčiau*] *je tik galet kuo greicio*, M44 *labai nefains, ismesc* [: *išmesčiau*] *geriau, nei paduoc* [: *paduočiau*], V24 **norec** [: *norėčiau*] *kebaba db*, V26 **Pazec** [: *pažėčiau*], *bet ne prie*

- pc as, per tel nemok, V22 varyc [: varyčiau] (šnek. vykčiau) kart, ryt iseigine rags buc [: būčiau] sutvarks, M24 vistiek jau iki tavęs piškom atvaryč [: atvaryčiau] (šnek. atečiau);*
- 4) **NEKIRČIUOTAS DVIBALSIS AU**, vykstanti kiekybinė redukcija, kai *au > o*, pvz.: *M24 jei tik butu imanom, nesedecio [: nesedėčiau], M22 Nu pamiegocio pamiegocio [: pamiegočiau] siaip dar, V24 nesupykcio [: nesupykčiau], kad ir paveziotum, M21 Aš kol dar pasidažycio susiruoščio [: pasidažyčiau, susiruoščiau] ir pan., M22 Galvoj gal Tu nor irgi?, V24 ;) pats nesu buves ten, bet lb norecio [: norėčiau] istikra:DD;*
- 5) **NEKIRČIUOTAS DVIBALSIS AU**, vykstanti kiekybinė redukcija, kai *au > e*, pvz.: *M21 Palaukce [: palaukčiau] tada, A24 jei atvykce [: atvykčiau] anksciau, padece [: padėčiau] suruost stala, M44 galece [: galėčiau] palydet, bet dirbsiu, V24 sunk pasakyt, matyce [: matyčiau] but aiskiau kazkep...:D.*

Apibendrinant galima teigti, kad išskiriamos trys pagrindinės tariamosios nuosakos vienaskaitos I-ojo asmens nekirčiuotos galūnės išraiškos, kai dvibalsis *au* kokybiškai redukuojamas išnyksta, pvz., *dirbc, paduoc, varyc*; kai dvibalsis *au* kiekybiškai susiaurėja, ir *au > o*, pvz., *nesupykcio, pasidažycio, pamiegocio*; kai dvibalsis *au* kiekybiškai siaurėja, ir *au > e*, pvz., *palaukce, matyce, atvykce*.

2.1.6. TRUMPŪJŲ KIRČIUOTŲ BALSŲ VIENSKIEMENIUOSE ŽODŽIUOSE KAITA

Skirtingai užrašomomis formomis pasižymi kokybiškai kirčiuotoje pozicijoje pakitęs vietos prievaismis – *čia*, kur trumpasis balsis *a >* trumpuoju balsiu *e* arba *i*, pvz.,

- 1) trumpasis balsis *a >* trumpuoju balsiu *e*, pvz.: *V25 Nlb vazinej ji ce [: čia], M24 baise če [: čia] apsirikau :D, rasyk ce [: čia] jei rasys, M25 Gr. Varyk ce [: čia], A24 Kam če [: čia] tep atrod 😊lb real 😊, V24 visiem atroda kad ce [: čia] kazkas nerealos isvart taip tol, V24 rytoj gimtadienis ce [: čia] vyks drauga, nu zes, ar veikt ka ce [: čia] bus. Pasitaiko atvejų, kada tas pats asmuo viename kontekste prievaismį *čia* užrašo tarmine išraiška, kitame kontekste – bendrinės kalbos išraiška, pvz.: kokybiškai redukuoja – *V24 kaip ce [: čia] atrodes, tu plaun m, as ziur, neredukuoja – V24 su kokiom cia draugem planuoja i kopena, V24 cia vis taip miega nenor naktim?;**

- 2) trumpasis balsis *a* > trumpuoju *i*, pvz.: M25 gal **ci** [: čia] mes nelaimgos, A24 man **ci** [: čia] rodas, ka nepavyks lekt, M44 nieka gera, **ci** [: čia] ne tep reik daryt, V26 ti **ci** [: čia] bus greičiausiai truke vamzdze.

Kaip matyti, Facebook'e prieveiksmis *čia* parašomas keturiomis skirtingomis išraiškomis: *ce*, *če*, *ci*, *cia*. Kirčiuotoje pozicijoje balsė *a* > balsėmis *e* ir *i*.

2.1.7. ILGUJŲ IR NEKIRČIUOTŲ ŽODŽIO GALO BALSŲ DVISKIEMENIUOSE IR DAUGIASKIEMENIUOSE ŽODŽIUOSE TRUMPINIMAS

Ilgųjų ir nekirčiuotų žodžių galo balsių kiekybinė redukcija vyksta daiktavardžių vienaskaitos kilmininko, įvardžių vienaskaitos vardininko, veiksmažodžių esamojo laiko vienaskaitos I-ojo ir III-ojo asmens, veiksmažodžių būtojo kartinio laiko III-ojo asmens, veiksmažodžių būtojo dažninio laiko III-ojo asmens galūnėse. Tarminės užrašymo ypatybės pastebimos atvirose galūnėse, kai vyksta antrojo laipsnio redukcija – ilgasis balsis trumpėja iki trumpojo balsio. Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad ilgasis balsis *o* > trumpuoju balsiu *a* arba nosiniu *q*:

- 1) konkrečiųjų daiktavardžių – *Telika*, *drauga*, *posta*, *darba*, *miega* – vienaskaitos kilmininkas, ilgasis balsis *o* > trumpuoju balsiu *a*, pvz.: A24 **Telika** [: teliko] (šnek. televizoriaus) as vln nkad nejung, V18 Paklaus **drauga** [: draugo] ar varytu, M21 reik gera **posta** [: gero posto] (šnek. įrašo), A24 butu **darba** [: darbo], ner **darba** [: darbo] daugiau, M21 snd be ta pakalbes del **darba** [: darbo], V24 cia vis taip **miega** [: miego] nenor naktim?;
- 2) konkrečiųjų daiktavardžių – *kalbėjimą*, *miegą*, *baraką*, *sniegą* – vienaskaitos kilmininkas, ilgasis balsis *o* > nosiniu balsiu *q*, pvz.: V18 **kalbėjimą** [: kalbėjimo] temos da nezina?, M24 nesinor man **miegą** [: miego], V22 man rodos **baraką** [: barako] pinigų ner, M22 einasau kiek **sniegą** [: sniego] pazee;
- 3) sąvybinių įvardžių – *mana*, *tava*, *sava* – vienaskaitos vardininkas, ilgasis balsis *o* > trumpuoju balsiu *a*, pvz.: M21 **mana** [: mano] anketoj pazek, A24 aj **mana** [: mano] kompa (šnek. kompiuterį) tete irgi sutvarke pries sav, M21 **mana** [: mano] posto mate snd, V18 Sake **mana** [: mano] akums jau labai prie galo, M22 Tai **mana** [: mano] sese turbūt varytu da, M24 jei ka **mana** [: mano] mam tau skambes:D, M24 **tava** [: tavo] tel pakrautas?, V18 koks **tava** [: tavo] filmai.in prisijungims?, A24 koks **tava** [: tavo] reikals? :D, M44 koks **tava** [: tavo] slaptazodis?, V22 gimtadiens **tava** [: tavo] jau lb greit, A24 Mes su andrej **sava** [: savo]

reikalais, M44 hmm, monikut, kur sava [: *savo*] *rakts antrus padejai* ☺), *V26 per sava* [: *savo*] *durno galvo*;

- 4) veiksmožodžių – *varo, atvaro, padaro, parvaro, uzdar* – esamojo laiko vienaskaitos I-asis asmuo, ilgasis balsis *o* > trumpuoju balsiu *a*, pvz.: *M24 Varo* [: *varau*] (*šnek. einu*) *i party snd, V25Atvaro* [: *atvarau*] (*šnek. ateinu*) *iki taves, A24 padaro* [: *padarau*] *kuo greičiau ir parvaro* [: *parvarau*], *M44 neužilga uzdar* [: *uždarau*] *parduotuve ir bunu palauk ka*;
- 5) veiksmožodžių – *mata, atroda, vara, dara* – esamojo laiko vienaskaitos III-iasis asmuo, ilgasis balsis *o* > trumpuoju balsiu *a*, pvz.: *V24 lin mata* [: *mato*] *kad pats nk nesugalvoj, V24 jam atroda* [: *atrodo*] *kad ce kazkas nerealos isvartyt taip tol, M22 kai vara* [: *varo*] (*šnek. juokauja*) *panos:DDD, A24 sese ne ka geriau dara* [: *daro*], *patikek*.

Nagrinėjamoje medžiagoje galima pamatyti vieno asmens užrašomas skirtingas veiksmožodžio esamojo laiko formas – *matas, matosi* – kurios netolygiai vartojamos tame pačiame susirašinėjime: *V22 ypač ant manes matas* [: *matosi*], *V22 matosi ant taves irgi ypač*. Vienu atveju – *matas* – vyksta antrojo laipsnio redukcija, kai ilgasis balsis *o* trumpėja iki trumpojo *a*, kitu atveju – *matosi* – užrašomas bendrinės kalbos esamojo laiko sangražinis veiksmožodis. Tokie pavyzdžiai parodo, kad kalba yra labai variantiška, tarmė ir bendrinė kalba rašytiniame tekste – šalia viena kitos.

- 6) veiksmožodžių – *striga, buva, nebuva, nesufokusava, iseja, gava* – būtojo kartinio laiko III-asis asmuo, ilgasis balsis *o* > trumpuoju balsiu *a*, pvz.: *M21 negalejo nk daryt, striga* [: *strigo*] *koms, VI8 laba, zek vu jau buva* [: *buvo*] *atviru duru dien?, V22 ten kulturkej drauga koncerts buva* [: *buvo*], *M25 man snd buva* [: *buvo*] *toks pirma kart, A24 Kol manes nebuva* [: *nebuvo*], *A24 Andrej mat nesufokusava* [: *nesufokusavo*], *V24 buvau apsisprendes negryst, bet kad iseja* [: *išėjo*] *taip, V22 bet uz konco 150 gava* [: *gavo*];
- 7) veiksmožodžių – *neprasukdava, budava, pamatydava, perdavinedava, susimatydava* – būtojo dažninio laiko vienaskaitos III-asis asmuo, ilgasis balsis *o* > trumpuoju balsiu *a*, pvz.: *A24 bet jis neprasukdava* [: *neprasukdavo*] *kai budava* [: *būdavo*] *psvl., M44 Ritute pamatydava* [: *pamatydavo*] *per pora dienu viso, M21 Nebent bilietels perdavinedava* [: *pardavinedava*] *drauge, ner darba daugiau, A24 buva metas, kai susimatydava* [: *susimatydavo*], *bet jau seniai..;*

Toliau pateikiami ilgųjų ir nekirčiuotų žodžių galo balsių antrojo laipsnio kiekybinės redukcijos dviskiemeniuose ir daugiaskiemeniuose žodžiuose kitimai, vykstantys konkrečiųjų ir

tikrinių daiktavardžių vienaskaitos kilmininko, įvardžių kilmininko, būtojo kartinio laiko veiksmažodžių daugiskaitos I-ojo asmens galūnėse, kai ilgasis galūnės balsis *o* > trumpuoju balsiu *e*:

- konkrečiųjų daiktavardžių – *balandze, pusbrole, psuvalandze, puslape, lasele, butele, akmene, penktadiene, gimtadiene, pasaule, sauleteke, skambuce* – vienaskaitos kilmininko linksnis iliustruoja pastarųjų žodžio galo balsių kaitą atviroje galūnėje, pvz., V22 *ir ciuju iki balandze* [: *balandžio*], A24 *bet nuo balandže* [: *balandžio*] 15 *daug maž tik*, V24 *del pusbrole* [: *pusbrolio*] *dar neaisk, nes neleidz vietos registruot*, M24 *brole* [: *brolio*] *ar sese near*, M24 *ti uz koke pusvalandze* [: *pusvalandžio*] *atvarys*, M21 *puslape* [: *puslapio*], *as neger is visa ni lasele* [: *lašelio*], V24 *nepirkit nuo manes butele* [: *butelio*], *prie akmene* [: *akmenio*], V25 *po penktadiene bus pavasars*, V24 *gimtadiene* [: *gimtadienio*] *anksciau negalem svest*, M22 *gi ne pasaule* [: *pasaulio*] *pabaig*, A24 *Iki sauleteke* [: *saulėtekio*] *ir pas tav*, A24 *Laba. Da nedario skambuce* [: *skambučio*];
- tikrinių daiktavardžių – *pasvale, paneveze* – vienaskaitos kilmininko linksnis, pvz.: A24 *uz pusvald. Iki paneveze* [: *Panevėžio*] *palekt reks*, V18 *kokiu yr geru ezeru netol pasvale* [: *Pasvalio*], V22 *Aš 19:30 isvarau is pasvale* [: *Pasvalio*], *bet tas pats asmuo V22*, tik kitame pokalbyje pavartoja ne tarminę, o bendinės kalbos išraišką – *Pasvalio*, pvz., V22 *bet kokia pavarde ir vars tos mergos kur lietuvos balse is pasvalio?*;
- įvardžių – *toke, koke* – kilmininko linksnis, pvz.: M22 *Nu kazkas toke* [: *tokio*], M22 *Su tais ketanovais paracitamoliais ar ks ten toke* [: *tokio*] :DDD, V24 *koke* [: *kokio*] *leda nor?*, M21 *o jeigu da kazko parasyt, toke* [: *tokio*] *da labiau itikinama, da koke* [: *kokio*] *sakine reik*;
- būtojo kartinio laiko – *apmokejem, perziurejem, neiseje* – daugiskaitos I-ojo asmens veiksmažodžiai: V22 *nu mes apmokejem* [: *apmokėjom*] *kelione tik*, M44 *mes perziurejem* [: *peržiūrėjom*] *filmu 2 sezonus*, A24 *mum neiseje* [: *neišėjo*] *ano karto nkk gera nuveikt*.

Taigi, pateiktuose pavyzdžiuose buvo nagrinėjami kiekybiniai antrojo laipsnio redukcijos balsių kitimai, kai ilgasis balsis *o* trumpėja iki trumpojo balsio *a* / nosinio *q* ir ilgasis balsis *o* trumpėja iki trumpojo *e*. Redukcija apima daiktavardžių, įvardžių, veiksmažodžių esamojo ir būtojo laiko formas.

2.1.8. KIRČIUOTO TVIRTAPRADŽIO IR TVIRTAGALIO SKIEMENS PRIEBALSIŲ REDUKCIJA

Pakitusį žodžio galo vokalizmą turi vienskiemeniai ir dviskiemeniai žodžiai. Vienskiemeniuose žodžiuose kirčiuotas trumpasis balsis yra užrašomas, bet po jo einantis

priebalsis – nerašomas. Pakinta ir tvirtapradiškai kirčiuotas dvigarsio skiemuo, nes po kirčiuotos balsės einantis priebalsis – nerašomas. Dviskiemenių žodžių antrasis dvigarsio dėmuo yra kirčiuojamas tvirtagališkai, po jo einanti priebalsė taip pat yra nerašoma.

VIENSKIEMENIAI. Vienskiemenių žodžių priebalsių redukcijai galima priskirti atvejį, kai nerašomas priebalsis *d*, einantis po kirčiuoto trumpojo *a*, pvz.: M25 **Ka** [: kad] *graz ka* [: kad] *graz;D*, M25 *jez ka* [: kad] *sekas ka* [: kad] *sekas*, A24 **ka** [: kad] *galéc, tai jau paryziuj sedeciau!*, M44 **ka** [: kad] *ji visai nepavyzdinga*, V25 *pasakyk, ka* [: kad] *gal palaukt*. Matyti, kad rašytinėje kalboje gali nykti priebalsės jungtukuose, kai jos eina po trumpo ir kirčiuoto balsio.

Paprastai bendrinėje kalboje tvirtapradiškai kirčiuojamas dvigarsio *ar* pirmasis skiemuo *a*, po kurio einantis priebalsis *r*, kaip sakytinėje kalboje yra netiriamas, taip rašytinėje kalboje – neužrašomas, pvz., M21 *Bisk redagavo da* [: dar], A24 *Jis da* [: dar] *pats pravaziuos*, M21 *snd pazek parasiau da* [: dar] *postu*, V22 *per snd plus da* [: dar] *700like, ne ryt da* [: dar], V18 **da** [: dar] *nezinat kada zadat isvaziuot ryt?*, M21 *nu as da* [: dar] *nemieg, bet vids da* [: dar] *geresns*, V18 *kalbejimą da* [: dar] *nezinai?*, V25 **da** [: dar] *pasakys po poros val*, M24 *Ti ok ok,as tur reikalu da* [: dar]. Priebalsės redukuojamos ne visais atvejais, nagrinėjamoje medžiagoje yra pavyzdžių, kai prieveiksmis *dar* užrašomas bendrinės kalbos išraiška, pvz.: V22 *Zesim filma koki dar?*, V22 *dar man paskambina paklause kaip savijaut*, M44 **dar** *kol kas nezinau kas kaip kada*, A24 *palauk dar, nespeju*, M24 *galesi uzeit, as dar ne ready*.

DVISKIEMENIAI. Dviskiemenių žodžių priebalsių redukcijai galima priskirti atvejį, kai nerašomas tvirtagališkai kirčiuotas priebalsis *r*, pvz.: V22 **daba** [: dabar] *tik karaokes dainuoj*, M25 **daba** [: dabar] *tai kai gerai pasalde*, M25 **daba** [: dabar] *tai magi rasysiu tikrai*, A24 *kazi ko daba* [: dabar] *daryt*, V25 *gal ir galecio daba* [: dabar] *kazko sumastyt*. Kaip ir vienskiemenėse, taip ir dviskiemenėse formose priebalsis redukuojamas ne visais atvejais, taip pat užrašomas bendrinės kalbos išraiška, pvz., M44 *ir dabar kitaip ziurinti i pasauli*, A24 *pasakyk kiek mazdaug dabar valandeliu?*, M21 **dabar** *norecio is tikra jau baigt kalbet*, V22 *tik tau dabar tep atroda*.

2.1.9. KOMBINACINIAI GARSŲ REIŠKINIAI

Remiantis G. Kačiuškienės monografija (2006) ir straipsniu (2012), kuriame aptariamos tarmių fonetinės ypatybės tekstyne, šiame darbe taip pat išskirtas skyrius „Kombinaciniai garsų reiškiniai“, kuriame aptariami tik šiaurės panevėžiškiams būdingi fonetiniai garsų reiškiniai. Prie kombinacinių garsų reiškinių priskiriami fonetiniai žodžio pradžios *apokopės* (vieno ar kelių garsų nukirtimas žodžio gale), balsių *a* ir *e* *kaitaliojimo-mišimo*, *kontraktacijos* (dviejų gretimų kalbos garsų

sutraukimo į vieną tarpinį garsą), *sinkopės* (garso išnykimo žodžio viduje), *priebalsių j ir v įterpimo* ir tarminių dvigarsių atsiradimo reiškiniai.

Pirmasis iš unikalių ir gana dažnų pavyzdžių šiaurės panevėžiškių pašnektėje – žodžių galo apokopė, kuri glaudžiai susijusi su kokybine ir kiekybine balsių redukcija. Redukuotos galūnės yra visose veiksmažodžio pagrindinėse formose. Tik iš konteksto galima suprasti, kad pavyzdžiuose apokopė yra veiksmažodžio esamojo laiko vienaskaitos I-ajame ir III-ajame asmenyse, veiksmažodžio esamojo laiko daugiskaitos III-ojo asmens galūnėje:

- veiksmažodžio esamojo laiko vienaskaitos I-asis asmuo, pvz.: *V24 mata kad pats nk nesugalvoj* [: *nesugalvoju*], *M22 Galvoj* [: *galvoju*] *gal Tu nor irgi?*, *V25 Ti galvoj* [: *galvoju*] *ko aplankyt reik*, *V22 jo, galvoj* [: *galvoju*] *ka veikt*, *V24 as vilniuj db ir galvoj* [: *galvoju*] *ka veikt*;
- veiksmažodžio esamojo laiko vienaskaitos III-asis asmuo, pvz.: *V24 sakis jis tas kep] visad tik apie alkohol galvoj* [: *galvoja*];
- veiksmažodžio esamojo laiko daugiskaitos III-ojo asmens, pvz.: *M44 ir prigalvoj* [: *prigalvoja*] *viska kad tik sedetumem pas juos...net matematiniu galvosukiu su pagaliukais*. Kaip matyti, pavyzdžiuose pateikiami kiekybinės redukcijos pavyzdžiai, t. y. žodžio galo trumpinino – apokopės reiškinys. Pateikiamos veiksmažodžio „galvoti“ fonetiškai vienodos, bet iš semantinės pusės – skirtingos reikšmės.

Antrasis reiškinys, kuris aptariamas toliau, yra balsių *a* ir *e* kaitaliojimo-mišimo atvejai. Toliau pateikiami pavyzdžiai parodo, kad dvibalsis *ei* > dvibalsiu *ai*. Šiam reiškiniui iliustruoti yra veiksmažodžio „eiti“ tarminis užrašymas. Vienu atveju tarmiškai užrašoma veiksmažodžio būsimąjo laiko vienaskaitos I-ojo asmens forma *ais*, pvz.: *M25 Ais* [: *eisiu*] *golt jau.ka tu*. Kitu atveju pateikiamos liepiamosios nuosakos vienaskaitos II-ojo asmens formos *aik*, pvz., *M24 Aik* [: *eik*]. *Nebesvaik. Atnesk to torto man*, *A24 bet vertin už pastangs, aik* [: *eik*] *gult! :D*, *M21 Aik* [: *eik*] *laiket (šnek. pamėgti)*, *M21 aik* [: *eik*] *palaikiek ves posts*.

Dar vienas kombinacinių garsų reiškinys – kontrakcija. Iliustraciniai kontrakcijos pavyzdžiai, rasti nagrinėjamoje medžiagoje: *A24 man rodos, kad tikrai pasimiau* [: *pasiimiau*], *M44 jei jie patys is taves nepasimtu* [: *nepasiimtu*] *8,2 km nuo taves*, *V26 del rytojaus neaisku dar, jei ka pasemk* [: *pasiimk*] *nuotaiko* 😊. Iš pavyzdžių matyti, kad būtojo kartinio laiko veiksmažodis *pasiimiau* ir tariamos nuosakos forma *nepasiimtu* pakinta, parašoma vienoda fonetine išraiška – su viena balse *i* žodžio viduryje, vietoj dviejų, tačiau trečiuoju atveju – *pasemk* – liepiamosios nuosakos vienaskaitos II-ojo asmens jungiamoji balsė *i* pakinta kiekybiškai, parašoma balse *e*. Jei tyrinėtume liepiamosios

nuosakos formą „pasemk“ semantiškai, galima būtų teigti, kad žodis „semti“ įgyja visai kitą reikšmę. Kaip matyti, vienu atveju šaknies balsė užrašoma viena, kitu atveju – viena ir pakitusi balsė.

Kitas lietuvių tarmėse vartojamas fonetinis kalbos garsų išnykimo žodžio viduje reiškiny – sinkopė. Iš veiksmažodžio bendraties „žiūrėti“ padaryta liepiamosios nuosakos vienaskaitos II-ojo asmens forma „žiūrėk“, kaip ir kitose aukštaičių patarmėse, taip ir šiaurės panevėžiškių sutraukiama iki trijų raidžių formos „zek“ arba užrašoma su priešdėliu *pa* – „pazek“. Ilustraciniai dialektizmų pavyzdžiai: A24 *Oke. Zek. [: žiūrėk] As lend maudyts., A24 Zek [: žiūrėk] O jei saibas graziai idetum ir grynai laikrodziui, V18 zek. [: žiūrėk] jeigu man reiketu tavo buto rakto vilniuoj duotum, M44 jei gali pazek [: pažiūrėk] ar neatsirado sakaitoj pinigeliu, M44 pazek [: pažiūrėk] namie parejusi, prie tavo pleduko to languoto V26 pazek [: pažiūrėk] veiklos istorijoje per pc 😊. Svarbu pastebėti, kad ši sutraukta liepiamosios nuosakos forma dažnai vartojama ir bendrinėje buitinėje neoficialioje kalboje.*

Paskutinyasis kombinacinių garsų reiškiny, aptariamasis šiame skyrelyje – *priebalsių j ir v įterpimas*. Šis tarminė ypatybė Facebook’ e šiaurės panevėžiškių vartojamas sąlyginai dažnai lyginant su kitais aptartais fonetiniais reiškiniais. Užrašomi tokie *j* įterpimo pavyzdžiai: M44 *is musu pajamk? [: paimk] o cemedana ideti, A24 saibs idek i tok specialu vokel pinigų ir geliu ar baliono prikolno pajammk [: paimk] is vln ar kur, V24 Jie dar nebaige, vaziuoj as toma pajimt [: paimt]*. Matyti, kad *priebalsė j* įterpiama veiksmažodžio bendraties formoje *pajimt*, liepiamosios nuosakos vienaskaitos II-ojo asmens formoje – *pajamk*.

Priebalsės v įterpimas, pvz.: A24 *ką patartum pamatyt ir nuveit [: nueit], kass įspūd paliktų?, M22 Gal ir nuveit [: nueit], kada tu laisva?, M22 jei ka, neveisim [: nueisim] iki centra pasibūt, ką manai? ☺, V18 tai mes nuvejam [: nuėjom] iki pardes. griztam ir api 2 ir varam*. Pastebima, kad *priebalsė v* įterpiama veiksmažodžio bendraties formoje – *nuveit*, veiksmažodžio būtojo kartinio laiko daugiskaitos I-ojo asmens formoje – *nuvejam*, veiksmažodžio būsimojo laiko daugiskaitos I-ojo asmens formoje – *nuveisim*.

2.1.10. NEANALIZUOJAMOS FONETINIO UŽRAŠYMO RAŠTU YPATYBĖS

Surinkta ir apdorota medžiaga rodo kai kuriuos tarminės sakytinės kalbos pakitimus, kurie atsispindi šių dienų rašytiniame elektroniniame diskurse. Pastebėta, kad ne visos sakytinei kalbai būdingos fonetinės ypatybės, yra vartojamos rašytinėje Facebook’ o kalboje. Tarminiam rašytiniame diskurse nėra tokių fonetinių atvejų, kai ilgieji *u, i* užrašomi taip pat kaip ir trumpieji *u, i*, pvz.: šiaurėje

grodelis ‘grūdelis’, *virelis* / *verels* ‘vyrelis’. Taip pat šioje analizėje neaptariami tokie atvejai, kai *ė* ir *ie* suplakami ir užrašomas trumpasis *e*, pvz., *tėvels* ‘tėvelis’, *bėgot* ‘bėgioti’ ir *penels* ‘pienelis’. Nėra užrašomi ir tokie atvejai, kai *u* verčiamas trumpuoju *o*, prieš kietąjį priebalsį – supriešakėjęs trumpasis *o*, pvz., *pinogs* ‘pinigas’, *poršts* ‘pirštas’, *košs* ‘kitus’ *šomts* ‘šimtas’, *vōšt* ‘višta’, *tōk* ‘tik’, *jōs* ‘jis’. Nagrinėjamoje medžiagoje neužrašomas kietasis *l* prieš senovinius *e*, *ei*, *ė*, pvz., *lads* ‘ledas’, *lāist* ‘leisti’, *sāula* ‘saulė’, *žola* ‘žolė’, *pēls* ‘peles’ ir neaptariami fonetiniai *o* ir *uo* užrašymo trumpuoju *o* atvejai, pvz., *žmogels* ‘žmogelis’, *puodels* ‘puodelis’.

Dėl elektroninui diskursui būdingo rašymo be diakritinių ženklų, sąmoningai atsisakyta analizuoti atvejus, kai sunku pakomentuoti kai kuriuos galimus fonetinius pakitimus, kurių neatspindi rašyba be diakritinių ženklų, pvz., kai galūnės *a*, *e* visai sutrumpėja, pvz., *giesme* ‘giesmė’, *kate* ‘katė’.

Taigi, tyrimas atskleidžia, kad dabar *Facebook* diskurse nevartojamos tarminės fonetinės ypatybės turės tendenciją nykti iš gyvosios vartosenos ir ateityje.

2.2. GRAMATINIAI DIALEKTIZMAI

2.2.1. TARMINIAI LINKSNIAI

RAŠP pašnektei yra būdingi unikalūs kilmininko, naudininko, galininko, iliatyvo ir vietininko linksniai, kurie skiriasi nuo tipinių bendrinės kalbos kilmininko, naudininko, galininko iliatyvo ir vietininko linksnių.

KILMININKAS. Šiam kaitomų daiktavardžių, būdvardžių ir įvardžių, nekaitomų prievoksmių kilmininko linksniui yra būdinga žodžio galūnė *-a*:

- tarminėje medžiagoje rasti konkrečiųjų daiktavardžių – *kebaba*, *leda*, tikrinių daiktavardžių – *toma* ir *roka*, vartojimo rašytinėje kalboje pavyzdžiai: V24 *norec kebaba* [: *kebabo*] *db*, V24 *koke leda* [: *ledo*] *nor?*, *vaziuoj as toma* [: *Tomo*] *paimt*, M21 *paims is roka* [: *Roko*] *maiso*;
- RAŠP pašnektėje užrašomi ir kokybiniai būdvardžiai – *paprasta*, *prikolna*, *gera*, pvz.: V24 *bet reik kazka paprasta* [: *paprasto*] ir *prikolna* [: *prikolno*] (*šnek. juokingo*) *sugalvot*, A24 *gera vakara*:)) [: *gero vakaro*];
- tarminiai įvardžiai yra tokie, pvz.: V18 *nesvarb tad*, *paprasys kiena kita* [: *kieno kito*], M21 *man reik sita* [: *šito*] *telefona*;

- laiko prieveiksmiai, rasti nagrinėjamoje medžiagoje yra tokie – *is anksta, is vakara*, pvz.: V25 *nemegs nk sakyt is anksta* [: *is anksto*], M44 *atvaziuos seneliai is vakara* [: *iš vakaro*] *pas mum*.

NAUDININKAS. Tarminį naudininką nagrinėjamoje medžiagoje iliustruoja konkrečiųjų ir tikrinių daiktavardžių galūnėje vykstanti kokybinė redukcija, pvz.:

- konkretieji daiktavardžiai yra tokie – *draug, susitikim, daktar*, pvz.: V18 *as gal pasizet; galem būtų draug* [: *draugui*] *1 zaidimo duot?*, A24 *pasistenk susitikim* [: *susitikimui*] *pasiruost* ©, M44 *net negalvok daktar* [: *daktarui*] *nepasirodyti*!;
- tikriniai daiktavardžiai – *deivid, Edm, gintar*, pvz.: V22 **deivid** [: *Deividui*] *linkejimu. pamerso su moters dien pasveikint*, V25 *As Edm* [: *Edmui*] *paskambins ok?*, A24 *palikau sava kambary, tai per snd ryt gintar* [: *Gintarui*] *paduok*.

Rasti pavyzdžiai, kur tikrinių daiktavardžių galūnėje vyksta kiekybinė redukcija, dvibalsio *ai > balsiu e*, pvz.: M44 **marije** [: *Marijai*] *demese kiek buva sakes*, A24 **Ege** [: *Egiui*] *labai dovana patiko, grynai tas uzrasas ypacc*.

GALININKAS. Šiaurės panevėžiškių pašnektės kaitomų daiktavardžių, įvardžių ir skaitvardžių, nekaitomų dalelyčių galininko linksniui yra būdinga žodžio galūnė *-o*:

- tarminį galininko linksnio konkretųjį daiktavardį iliustruoja žodžiai – *minuso, daikto, parko, kapisono, miesto, niko, Teliko, vasaro, galvo, karnavalo, krasto*, pvz.: V24 *vakar +9 snd +7, rytoj minuso* [: *minusą*] *pranes*, V22 *reik paimt vieno daikto* [: *daiktą*], M21 *ir krc kad vis atvarytu i parko* [: *parką*], V22 *i vandens parko* [: *parką*] *geriau tada*, M22 *užsidėk kepure kapisono* [: *kapišoną*], M22 *vares su tava brol i miesto* [: *miestą*] *cj*, M24 *tai pasakyk savo niko:D* [: *niką*] (*šnek. vartotojo vardą*), A24 **Teliko** [: *teliką*] (*šnek. televizorių*) *galeset pazet*, V24 *as visad vasaro* [: *vasarą*] *grizt*, M25 *as galvo* [: *galvą*] *autobusy paleko*, V22 *nor i karnavalo* [: *karnavalą*] *Ppvg*;
- tikrinius daiktavardžius iliustruojantys žodžiai – *maskvo, enriko, nido*, pvz.: A24 *varysit i maskvo* [: *Maskvą*]; **enriko** [: *Enriką*] *butum pasikrovus*; A24 *Nes i nido* [: *Nidą*] *to savaitgalci air dar plano atsiųst*;
- tarminėje medžiagoje aptinkami įvardžių pavyzdžiai – *to, sito, kazko, kito*, pvz.: V22 **To** [: *tu*] *gal man sito* [: *šitą*] *kalbo sutvarkyt, ir sjp kazko* [: *kažką*] *padaryt paprasa*, M21 *nor kazko* [: *kažką*] *parasyt*, M24 *pabandysim kito* [: *kitą*] *karto*;
- užrašomi tokie kiekiniai skaitvardžiai – *vieno, vienuolikto*, pvz.: V22 *reik paimt vieno daikto* [: *vieną*], M22 **vienuolikto** [: *vienuoliką*] *balandze paskutin rasta darbo priduo*; kelintiniai

skaitvardžiai: A24 o **pirmo** [: *pirmą*] gal isikelt?, M44 **penkto** [: *penktą*] valando man perklaus;

- dažniausia dalelytė, vartojama Facebook'o diskurse, iliustruojanti tarminį galininką, yra *ko*: M21 *padek sugalvot ko* [: *ką*] nors ispuodinga, A24 *Nzn ko* [: *ką*] daryt, V25 **ko** [: *ką*] to, V26 *tuoj sumastys ko* [: *ką*] ce daryt, A24 **ko** [: *ką*] mastai del penktadienio?, M44 **ko** [: *ką*] mana fainute veik?, A24 *ten galem daug ko* [: *ką*] pamatyt.

Kaip matyti, pastarosioms galininko linksnio formoms būdinga žodžių galūnė *-o*. Prie RAŠP pašnektės galininko linksnio įvardžių yra priskiriami tokie įvardžiai – *tau*, *mum* ir *jum*, pvz.: 1) V24 *masino deive paliks jam ir tada pas tau* [: *tave*], 2) M44 *myl ji tau* [: *tave*] 150 procentu, 3) M25 *girdz?keliom mum* [: *mums*] skrydis, 4) A24 *Nu pas mum* [: *mus*] sviecia, 5) M21 *kas tie mum?* [: *mes*], 6) A24 *pas mum* [: *mus*] salt, 7) A24 *graz pas jum?* [: *jus*], 8) M22 *kaip Jum* [: *jums*] baiges vakar??, 9) A24 *As nlb gr girdejo jum* [: *jus*], 10) A24 *tai ir jum* [: *jus*] atves!, 11) M22 *nu as lb pasitik jum* [: *jumis*]. 1 ir 2 pavyzdžiai parodo, kad tarminis galininko linksnio įvardis *tau* bendrinėje kalboje atitinka sąvybinį galininko linksnio įvardį – *tave*. 3, 4, 5, 6, pavyzdžiai iliustruoja, kaip vienas įvardis – *mum* – atitinka skirtingus bendrinės kalbos linksnius: daugiskaitos vardininką *mes*, daugiskaitos naudininką *mums*, daugiskaitos galininką *mus*. 7, 8, 9, 10, 11 pavyzdžiai atspindi, kad tarminis įvardis *jum* atitinka taip pat kelis skirtingus bendrinės kalbos linksnius: daugiskaitos naudininką *jums*, daugiskaitos galininką *jus* ir daugiskaitos įnagininką *jumis*. Yra tokių atvejų, kada galininko linksniui būdinga galūnė *-i* arba pilnoji galo redukcija, pvz., M21 *Tva masen pas mani* [: *mane*], V22 *jis bet geriau jo dainuoj uz man* [: *mane*] 😊; V24 *ti ka ves man* [: *mane*] apger. Vienu atveju – *mani* – vyksta kokybinė kirčiuotos pozicijos galo balsių kaita, kai $e > i$, antruoju atveju – *man*, vyksta trečiojo laipsnio redukcija. Skirtingi galininko linksnio įvardžiai bendrinėje kalboje atitinka įvardį *mane*.

Galima teigti, kad tarminis galininkas skiriasi nuo bendrinės kalbos galininko, tarminėms įvardžių reikšmėms suprasti, yra reikalingas kontekstas.

ILIATYVAS. Gan retai tarmėse pasitaikanti iliatyvo forma, Facebook'e yra parašoma. Tarminiui iliatyvui yra būdinga galūnė *-an*, jį iliustruoja konkretieji tokie rasti daiktavardžiai – *servisan*, *miestan*, *laukan*, *darban*, pvz.: A24 *Ir nzn, gal teks varyt servisan* [: *į servisą*] tada ://, M44 *gal miestan* [: *į miestą*] nuvaziusem?, M25 *greit bus pasvaly, lekiem laukan* [: *į lauką*], *ka?*, V25 *NZN, pirm darban* [: *į darbą*], *tad bos aisk*.

VIETININKAS. RAŠP pašnektės tikrinių daiktavardžių – *karoliniskes*, *kaun*, *Antakaln*, *lietuvo* – vienaskaitos vietininko galūneje matyti kiekybinė trečiojo laipsnio žodžio galo redukcija,

pvz.: V22 *Mes karoliniskės* [: *Karoliniškėse*] ir *jau vaziuojam*, V24 *tai tu kaun* [: *Kaune*] *bun?* 😊, V25 *Antakaln* [: *Antakalnyje*] *as*. Kitas pavyzdys – V24 *kur geriau, lietuvo* [: *Lietuvoje*] ar *danijoj*? 😊. Jis parodo nesisteminę žodžių galo trumpinimą, kai tas pats asmuo tame pačiame susirašinėjime parašo – *lietuvo* – ir redukuojama galūnė pakinta kiekybiškai nerašant *j*, o kitu atveju – *danijoj* – užrašoma bendrinei kalbai būdinga išraiška. Matyti, kad dialektizmus Facebook'e vartojantys asmenys juos užrašo ne visada sistemingai. Tai gali suponuoti bendrinės kalbos ir dialekto pakaitinį vartojimą net ir rašytinės kalbos diskurse.

2.2.2. TARMINIAI PRIELINKSNIAI IR JUNGTVUKAI

PRIELINKSNIAI. Tik šiaurės panevėžiškiams būdinga vietoj inesyvo dažnai vartojama prielinksnio *terp* ir kilmininko konstrukcija, kuri atitinka bendrinės kalbos vietininko linksnį, pvz., V24 *ka eges galv tarp ta* [: *tame*] *bliuda dara?*, A24 *neisivaizduoj kas bus tarp ta* [: *tame*] *egza*, M21 *Kors su ta padang fotkinas mergos, tarp ta* [: *tame*] *rozine pauksce*, A24 *paieskok geriau, tikrai buvo tarp stalcio* [: *stalčiuje*], V18 *laba, ze man tarp plana* [: *plane*] *reik parasyt ten tipo is kur informacija traukia ir pns*. Kaip matyti, prielinksnis *terp* parašomas skirtingomis išraiškomis – *terp ta*, *tarp ta*, *tarp plana*. Vienu atveju prielinksnis *terp* vartojamas kartu su įvardžiu *tas* ir konkrečiais daiktavardžiais *blūdas*, *egzas*, *paukštis* – *terp ta bliuda*, *terp ta egza*, *tarp ta rozine pauksce*, kitu atveju prielinksnis *terp* vartojamas tik su konkrečiais daiktavardžiais *stalčius*, *planas*, pvz.: *terp stalcio*, *tarp plana*.

Dar viena RAŠP pašnektei būdinga gramatinė ypatybė yra prielinksnio *ant* su prieveiksniu arba daiktavardžiu konstrukcija. Užrašomos tokios prielinksnio *ant* su prieveiksniu konstrukcijos: A24 *isivaizduok ant kiek nepasiseke su viskuo* [: *kaip*], A24 *ant kiek* [: *koks*] *idoms gyvenims, kai yr eksromptuku is saves*, M22 *ant tiek* [: *taip*] *nk nesuprant*, V22 *sunku patiket, kad ant tiek* [: *taip*] *nelaukiu kol baigsis si sav*. Matyti, kad su prielinksnium *ant* vartojami du skirtingi prieveiksniai *kiek* ir *ties*. Iš konteksto yra aišku, kad pastarąsias konstrukcijas vartojantys asmenys siekia išreikšti apmaudą, kad nepasisekė – *ant kiek nepasiseke*, išreiškia nuostabą, kad gyvenimas yra idomus – *ant kiek idoms gyvenims*, nori akcentuoti, kad nieko nesupranta – *ant tiek nk nesuprant*, ar siekia pabrėžti, kad taip labai nelaukia savaitės pabaigos – *ant tiek nelaukiu*.

Prielinksnio *ant* su daiktavardžiu konstrukcijos nagrinėjamoje medžiagoje rastos tokios: A24 *reikia judesiuko ant naujų* [: *Naujiems metams*], M21 *ant vestuviu* [: *iki vestuvių*] *saka sugyj: DD*, M44 *tu gerai pagalvok ir ant savaitgalio* [: *savaitgalį*] *griiizk ;)*, V25 *ant gala* [: *pabaigoje*] *tai jau*

buva per daug man ispuđziu. Tokia prieveiksmio *ant* vartojimo situacija įsivaizduojama daugiau buitinėje, neoficialioje kalboje nei oficialesniam kontekste. Pastebima, kad prielinksnio *ant* ir konkrečiojo daiktavardžio konstrukcija sakinyje eina kilmininko linksniu.

JUNGTUKAI. Tarminėje medžiagoje vartojamas jungtukas arba jungiamasis žodis *bo*, kuris yra sinonimiškas prijungiamajam jungtukui *nes*. Aptinkami tokie jungtuko vartosenos rašytiniame Facebook diskurse pavyzdžiai: *M25 taisyk posta klaidis, bo [: nes] pajuoks, M44 pasuk jam jei gali... bo [: nes] nelaimingas vaiksto, M21 pasakyk, bo [: nes] tures iseit grei, V24 neee, kazkep mano nepavyks sikart, bo [: nes] negrys tuo laik, V22 hmm, o gal gal as pats tau pranest, bo [: nes] zn kaip buna.. :DDD, A24 nu kaip nori, bo [: nes] greit nepavyks susimaty, A24 pasakyk, bo [: nes] negales uzmig!! :D.* Galima daryti išvadą, kad kai kuriais atvejais pavartotas jungtukas *bo*, dar neišnykęs iš vartosenos, sakinyje įgyja prijungiamojo jungtuko *nes* funkciją.

Taigi, šioje darbo dalyje buvo aptarti tarminių prielinksnių ir jungtukų vartojimo atvejai, išryškėję analizuojamoje medžiagoje.

2.2.3. NEANALIZUOJAMOS TARMINĖS GRAMATINĖS YPATYBĖS

Ne visos sakytinei kalbai būdingos gramatinės ypatybės, yra vartojamos rašytiniame Facebook'o diskurse. Pašnektėje neužrašomos trumpesnės galininko ir įnagininko galūnės, pvz., *tam viru* 'tam vyrui', *duonu su medu* 'duona su medumi'. Tarminėje šio darbo medžiagoje nėra užrašomų asmeninių įvardžių, sustiprintų pridėtiniais garsais: *ašen* 'aš', *tujen* 'tu', *jine* 'ji'. Neužrašomos ir įvardžiuotinių būdvardžių formos, pvz., *báltasai / baltasai / baltāsai / baltāsei* 'baltasis', *baltója* 'baltoji'. Facebook'e taip pat nebuvo nepastebimos dviskaitos vardažodžio vardininko ir galininko bei veiksmažodžių antrojo asmens formos, pvz., *tureje tevus du sunu i dvi dukteri* 'turėjo tėvas du sūnus ir dvi dukteris'. Galima prieiti prie išvados, kad gramatinės ypatybės dabar turi tendenciją nykti, tad, manytina, turės tendenciją nykti ir ateityje.

IŠVADOS

Šiame darbe keliamas tikslas – išanalizuoti, kokios pašnektės ypatybės vartojamos *Facebook* diskurse. Siekiama išsiaiškinti, kaip Facebook'e yra užrašomi tarminiai sakytiniai kalbai būdingi fonetiniai ir gramatiniai dialektizmai. Atlikus tyrimą galima prieiti prie tokių išvadų:

1. Remiantis tradiciniu fonologiniu-fonetiniu kriterijumi analizuojant medžiagą, matyti, kad rašytiniame tarminiam diskurse dominuoja fonetinio užrašymo raštu ypatybės, ženkliai skiriasi pateikiamų gramatinių dialektizmų pavyzdžių skaičius. Surinkta ir apdorota medžiaga rodo kai kuriuos tarminės sakytinės kalbos pakitimus, kurie atsispindi šių dienų rašytiniame elektroniniame diskurse;
2. Kirčiuotų ir nekirčiuotų skiemenų vokalizmo redukcija vyksta uždaro ir atviro pobūdžio galūnėse. Dėl redukcijos atvirose galūnėse balsis ar dvibalsis – nerašomas, o uždaro pobūdžio galūnėse užrašoma priebalsių samplaika; šiaurės panevėžiškiai redukuoja dviskiemenių ir daugiaskiemenių daiktavardžių, būdvardžių, skaitvardžių vienaskaitos vardininko linksnio galūnės. Matyti, kad redukuoti murmamieji garsai rašytinėje kalboje specialiai nežymimi. Kirčiuotoje ir nekirčiuotoje pozicijoje neįterpiamos neįprastos raidės ar jų kombinacijos;
3. Pašnektėje tvirtagalis ir kirčiuotas dvibalsis „au“ vienskiemeniuose žodžiuose yra vienbalsinamas, užrašomas balsėmis *i* arba *e*. Kitas dvibalsis „ai“ trumpinamas tvirtagalių ir kirčiuotų dviskiemenių ir daugiaskiemenių žodžių galūnėse. Jis pakinta kokybiškai, o užrašomas keliomis skirtingomis balsėmis: trumposiomis *a*, *e*, ilgąja *é*, dvibalsiu *ei*. Tvirtagalis ir kirčiuotas dvibalsis „au“ trumpėja dviskiemenių ir daugiaskiemenių žodžių veiksmažodžio būtojo kartinio laiko vienaskaitos I-ojo asmens ir tariamosios nuosakos vienaskaitos I-ojo asmens galūnėse. Kirčiuotas ir nekirčiuotas žodžio galo dvigalsis „au“ užrašomas ilguoju balsiu *o*, nekirčiuotas dvibalsis „au“ gali būti užrašomas ir trumpuoju balsiu *e*, kitais atvejais vyksta trečiojo laipsnio redukcija;
4. Pastebėta, kad rašytiniame Facebook'o diskurse redukuojamos yra ir priebalsės. Redukcija vyksta vienskiemenių ir dviskiemenių žodžių kirčiuotame tvirtagalyje ir tvirtapradyje skiemenyse. Priebalsis „d“ nerašomas, kai eina po kirčiuoto trumpojo balsio *a*. Priebalsis „r“ nerašomas tvirtapradiškai kirčiuotame dvigarsyje *ar*;
5. Galima daryti išvadą, kad susidarius sunkiai ištariamai priebalsių grupei, rašytinėje kalboje elgiamasi nevienodai – vienu atveju, pvz., *spektakil*, *tusuokil*, į priebalsių samplaiką balsė *i* yra įterpiama, kitu atveju, pvz., *vapsv*, *vikrs* – neįterpiama. Jei sakytinėje kalboje balsės, esančios bet kurioje žodžio pozicijoje, yra netiriamos, tai rašytinėje kalboje – nerašomos;

6. RAŠP pašnektėje pastebėti kiekybiniai antrojo laipsnio redukcijos balsių kitimai, kai ilgasis balsis *o* trumpėja iki trumpojo balsio *a* / nosinio *q* ir ilgasis balsis *o* trumpėja iki trumpojo *e*. Redukcija apima daiktavardžių, įvardžių, veiksmažodžių esamojo ir būtojo laiko ilgųjų ir nekirčiuotų žodžio galo balsių dviskiemenių ir daugiaskiemenių žodžių formas;
7. Nagrinėjamoje medžiagoje matyti, kad apokopė vyksta veiksmažodžio esamojo laiko vienaskaitos I-ojo ir III-ojo asmens, veiksmažodžio esamojo laiko daugiskaitos III-ojo asmens galūnėse. Balsių *a* ir *e* kaitaliojimo-mišimo atvejai, kai dvibalsis *ei* užrašomas dvibalsiu *ai*, pastebimi veiksmažodžio būsimosios laiko vienaskaitos I-ojo, liepiamosios nuosakos vienaskaitos II-ojo asmens formose. Sinkopę RAŠP pašnektėje iliustruoja liepiamosios nuosakos vienaskaitos II-ojo asmens forma. Matyti, kad priebalsė *j* įterpiama veiksmažodžio bendraties ir liepiamosios nuosakos vienaskaitos II-ojo asmens formose, o priebalsė *v* įterpiama veiksmažodžio bendraties, veiksmažodžio būtojo kartinio laiko daugiskaitos I-ojo, būsimosios laiko daugiskaitos I-ojo asmens formose;
8. Gramatiniai dialektizmo pavyzdžiai apima tarminį kilmininko, naudininko, galininko, iliatyvo ir vietininko linksnį, kurie skiriasi nuo tipinių bendrinės kalbos kilmininko, naudininko, galininko iliatyvo ir vietininko linksnių, tarminių prielinksnių ir jungtukų vartojimą. Pastebėta, kad tarminį kilmininko linksnį identifikuoja trumpoji galūnės balsė *-a*, linksnį iliustruoja konkrečių daiktavardžių – *kebaba*, *leda*, ar tikrinių daiktavardžių – *toma*, *roka*, kokybinių būdvardžių – *paprasta*, *prikolna*, *gera*, įvardžių – *kiena kita*, *sita*, laikorieveiksnių – *iš anksta*, *iš vakara* tarminės medžiagos pavyzdžiai. Naudininko linksnio galūnė RAŠP pašnektėje yra kiekybiškai redukuojama. Šis linksnis matyti iš konkrečių daiktavardžių – *draug*, *susitikim*, tikrinių daiktavardžių – *Edm*, *devid* – kai galūnė redukuojama iki nulio, ir – *marije*, *Ege* – kai galūnės balsiu užrašomas tumpasis *e*. Šiaurės panevėžiškių galininkui būdingas galūnės balsis – ilgasis *-o*. Galininkas ryškus analizuojant konkrečiuosius daiktavardžius – *minuso*, *parko*, *kapisono*, ar tikrinius daiktavardžius – *enriko*, *nido*, *maskvo*, kiekinius skaitvardžius – *vieno*, *vienuolikto*, ir kelintinius skaitvardžius – *pirmo*, *penkto*, dalelytes – *ko nors*, *ko daryt*, *ko to*, įvardžius – *to*, *sito*, *kito*, *tau*, *mum* ir *jum*. Tarminis įvardis *tau* bendrinėje kalboje atitinka sąvybinį galininko linksnio įvardį *tave*, tarminis *mum* – bendrinės kalbos daugiskaitos vardininką *mes*, daugiskaitos naudininką *mums*, daugiskaitos galininką *mus*, o įvardis *jum* atitinka bendrinės kalbos daugiskaitos naudininką *jums*, daugiskaitos galininką *jus* ir daugiskaitos įnagininką *jumis*. Tarminiui iliatyvui RAŠP pašnektėje būdinga galūnė *-an*, ją iliustruoja konkretieji daiktavardžiai – *servisan*, *miestan*, *laukan*. Pašnektės tikrinių daiktavardžių vietininko galūnėje

- matyti kiekybinė trečiojo laipsnio žodžio galo redukcija, pvz., *karoliniskės, kaun*. Kiti pavyzdžiai iliustruoja nesisteminę žodžių galo trumpinimą, kai parašomos kiekybiškai skirtingos tikrinių daiktavardžių išraiškos, suponuojančios bendrinės kalbos ir dialekto pakaitinį vartojimą rašytinės kalbos diskurse;
9. Pašnektei būdingas prielinksnių užrašymas matyti prielinksnio *terp* ir kilmininko konstrukcijoje, kuri atitinka bendrinės kalbos vietininko linksnį, pvz., *tep ta, tarp ta, tarp plana*. Tarminę prielinksnio *ant* su prieveiksmiu konstrukciją iliustruoja – *ant tiek, ant kiek*, o prielinksnio su daiktavardžiu konstrukciją – *ant naujų, ant vestuviu* – pavyzdžiai. Rašytiniame Facebook'o diskurse randamas jungtuko *nes* ir *bo* sinoniminis vartojimas, pvz.: *bo pajuoks, bo negrys, bo nelaimingas*;
 10. Daroma prielaida, kad ne visos sakytinei kalbai būdingos fonetinės ypatybės, yra vartojamos rašytinėje Facebook'o kalboje. Tarminiame rašytiniame diskurse nėra tokių fonetinių atvejų, kai ilgieji *u, i* užrašomi taip pat kaip ir trumpieji *u, i*; kai *é* ir *ie* suplakami ir tariamas trumpasis *ę*. Nėra užrašomi ir tokie atvejai, kai *u* verčiamas supriešakėjusiu trumpuoju *o*. Dėl elektroniniam diskursui būdingo rašymo be diakritinių ženklų, sąmoningai atsisakyta analizuoti atvejus, kai sunku pakomentuoti kai kuriuos galimus fonetinius pakitimus, kurių neatspindi rašyba be diakritinių ženklų, pvz., kai galūnės *a, e* visai sutrumpėja. Taip pat tarminėje rašytinėje Facebook'o medžiagoje neaptariami atvejai, kai užrašomas kietasis *l* prieš senovinius *e, ei, é* ir fonetiniai *o* ir *uo* užrašymo trumpuoju *o* atvejai. Tyrimas atskleidžia, kad dabar *Facebook* diskurse nevartojamos tarminės fonetinės ypatybės turės tendenciją nykti iš gyvosios vartosenos ir ateityje;
 11. Pastebėta, kad ne visos sakytinei kalbai būdingos gramatinės ypatybės, yra vartojamos rašytiniame Facebook'o diskurse. Pašnektėje neužrašomos trumpesnės galininko ir įnagininko linksnio galūnės, asmeniniai įvardžiai, sustiprinti pridėtiniais garsais, įvardžiutinių būdvardžių formos. Nagrinėjamoje medžiagoje nebuvo užrašomos dviskaitos vardažodžio vardininko ir galininko bei veiksmažodžių antrojo asmens formos. Manoma, kad neužrašomos gramatinės ypatybės turės tendenciją nykti ir ateityje.

Darbo autorė supranta, kad analizuota santykiškai nedidelė pavyzdžių apimtis. Kadangi buvo atlikta nuodugni kokybinė pavyzdžių analizė, kur tirti ne pavieniai dialektizmų raiškos vienetai, bet pavyzdžiai su platesniu kontekstu, manytina, kad tai padėjo atskleisti tam tikras fonetines užrašymo raštu ir gramatinės pašnektės ypatybes. Manoma, kad tyrimas galėtų būti tęsiamas analizuojant daugiau kaip dešimties asmenų susirašinėjimus, kur būtų galima analizuoti leksikos vartojimą,

panagrinėti, kokiomis temomis susirašinėjimo dalyviai bendrauja tarmiškai, kada nuo tarmės pereinama prie bendrinės kalbos ir atvirkščiai. Tyrimo rezultatai prisidės prie kultūrinės, socialinės ir mokslinės tarmių ir bendrinės kalbos sukauptos medžiagos ir jau atliktų ne itin gausių sociolingvistinių tyrimų. Darbo autorė mano, kad šis tyrimas gali būti naudingas dialektologams, tirinėjantiems tarmes ne tik iš sakytinės, bet ir rašytinės kalbos perspektyvos, sociolingvistams, analizuojantiems bendrinės kalbos ir tarmių sąveiką, veiksnius, lemiančius kalbinio kodo pasirinkimą, priklausantį nuo susirašinėjimų tematikos.

LITERATŪRA

1. Aliūkaitė, D., 2006: „Tarminis kalbėjimas ir bendrinė kalba: kodų parinkimo aspektas“ *KALBOTYRA*. 56(3). Vilniaus universitetas.
2. Bacevičiūtė, R., Ivanauskienė, A., Leskauskaitė, A., Trumpa, E., 2004: *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
3. Bielinskienė, A., Kazlauskienė, A., Rimkutė, E., Tamošiūnaitė, A., 2014: *LIETUVIŲ BENDRINĖ KALBA: NORMOS IR VARTOSENA*. Vytauto Didžiojo Universitetas: Versus aureus.
4. Borgman, Ch., L., 2007: *Scholarship in the digital age: information, infrastructure, and the internet*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England.
5. Carmen, L., 2017: *Multilingualism online*. Routledge Taylor&Francis group (London and New York).
6. Castells., M., 2001: *The Rise of the Network Society, Second ed.* Published by Blackwell Publishers Inc.
7. Curran, J., Fenton, N., Freedman, D., 2016: *Misunderstanding the internet (second edition)*. Routledge. Taylor&Francis group. London and New York.
8. Danet, B., Herring, S., C., 2007: *The multilingual internet: language, culture, and communication online*. Oxford University Press.
9. Farman, J., 2012: *Mobile interface theory: embodied space and locative media*. Published in the UK by Routledge.
10. Girdenis, A., 2000: *Kalbotyros darbai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
11. Girdenis, A., 2001: *Kalbotyros darbai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
12. Grigas, V., Gligaliūnas, M., Gudinavičius, A., Šuminas, A., 2016: *Šiuolaikinės medijos ir informacija. Požeminiai garažai Google karalystėje*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
13. Holmes, J., 2013: *An introduction to sociolinguistics (fourth edition)*. Routledge. Taylor&Francis group. London and New York.
14. Joinson, A., Mckenna, K., Postmes, T., Reips, U., 2007: *The Oxford Hanbook of internet psychology*. Published in the United States by Oxford University Press Inc., New York.
15. Kačiuškienė, G., 2006: *Šiaurės panevėžiškių tarmės fonologijos bruožai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
16. Kačiuškienė, G., 2012: Tarmių fonetinių ypatybių atspindžiai „Sakytinės lietuvių kalbos tekстыne“. *BALTISTICA VIII PRIEDAS*.

17. Kardelis, V., 2015: *Lietuvių kalbos istorijos pradmenys: Vokalizmas ir Prozodija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
18. Kardelis, V., 2017: „Arealinis ir tipologinis lietuvių kalbos tarmių kompleksiskumas“ *Lietuvių kalba 11*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
19. Kardelis, V., Stakutytė, E., 2015: „Iš lietuvių dialektologijos raidos“ *Lietuvių kalba 9*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
20. Kaukėnienė, L., 2005: „Dabartinės lietuvių bendrinės kalbos ilgųjų balsių trukmė“ *Žmogus kalbos erdvėje*. Vilniaus universitetas: Kauno humanitarinis fakultetas.
21. Kazlauskienė, A., Rimkutė, E., Bielinšienė, A., 2010: *Bendroji ir specialybės kalbos kultūra: bendrasis aukštųjų mokyklų vadovėlis*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
22. Kerpen, D., 2011: *Likeable social media: how to delight your customers, create an irresistible brand, and the be generally amazing on facebook (and other social networks)*. United States: Library of Congress Cataloging-in-Publication Data.
23. Kung, L., Picard, R., G., Towse, R., 2008: *The internet and the mass media*. SAGE Publications Ltd.
24. Lee, C., 2007a: *Text making practices beyond the classroom context: Private instant messaging in Honk Gong, Computers and Composition*. New York and Oxford: Oxford University Press.
25. Lee, C., 2014: *Language choice and self presentation in social media: The case of university students in Hong Kong*. P. Seargant and C. Tagg (eds) *The language of social media: Community and identity on the internet*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
26. Manovich, L., 2001: *The language of new media*. The mit press.
27. Meiliūnaitė, V., Marcišauskaitė, V., 2014: *Rytų aukštaičiai panevėžiškiai*. Vilnius: lietuvių kalbos institutas.
28. Miliūnaitė, R., 2009: *Interneto kalba ir žmogaus tapatybė* (prieiga per internetą: http://www.kalbosnamai.lt/images/dokumentai/intern_kalba%20ir%20tapatyb.pdf).
29. Nevinskienė, L., 2011: *Šiuolaikinės medijos ir masinės komunikacijos teorijos*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
30. Rykliene A., 2000: *Bendravimas internetu: kalbėjimas rašant* (prieiga internete: <http://donelaitis.vdu.lt/publikacijos/rykliene.pdf>).
31. Rykliene, A., 2001: *Elektroninis diskursas: kalbos ypatybės ir stilius*. Daktaro disertacija. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
32. Slevin, J., 2003: *The internet and society*. Published in the USA by Blackwell Publishing Inc.

33. Willson, M., A., 2006: *Technically together: rethinking community within techno-society*. Peter Lang Publishing, Inc., New York.
34. Zinkevičius, Z., 1966: *Lietuvių dialektologija*. Vilnius: Mintis.
35. Zinkevičius, Z., 1978: *Lietuvių kalbos dialektologija*. Vilnius: Mokslas.
36. Zinkevičius, Z., 1994: *Lietuvių kalba naujaisiais laikais*. Vilniaus Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
37. Zinkevičius, Z., 1994: *Lietuvių kalbos dialektologija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
38. Zinkevičius, Z., 2006: *Lietuvių tarmių kilmė*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

SUMMARY

The thesis analyses the author's communications on the social media network *Facebook* with ten representatives of various age speaking the sub-dialect of Northern Panevėžys of the Eastern Highlanders. The materials are analysed on a morphological and phonetical level. Since the author herself is a user of the latter sub-dialect, the author's speech is analysed next to the material analysis from four family members and six friends. The thesis aims to find out how dialectisms characteristic to oral dialectal language are recorded on *Facebook*. Objective of thesis: to analyse what peculiarities of the sub-dialect are used in the discourse of *Facebook*. The method of qualitative linguistic analysis has been selected for the study. The study materials are comprised from communications of 2015-2016 with representatives of the sub-dialect. The thesis consists of an introduction, a theoretical and practical part, conclusions, reference list used, a summary in English and appendices. On generalization of results, it can be stated that oral dialectal language is transferred to electronic discourse, i. e. written discourse is an accurate reflection of oral speech. There are cases when a person uses expressions of standard and dialectal language both in the same conversation. It has been considered that not all dialectal cases may be relevant to this study as they are not reliable, i. e. it is difficult to distance oneself from the peculiarities of electronic discourse, such as writing without diacritics or abbreviations. The materials collected and processed demonstrate certain changes of oral dialectal language that are reflected in contemporary written electronic discourse. The study may be of use to dialectologists, researchings dialects not only from an oral, but also a written perspective; to sociolinguists analysing the interaction between standard language and dialects, the circumstances surrounding the choice of linguistic code and the issue of language variation. This thesis will also add to the scarce field of already completed studies on communication in electronic discourse and will be one of the first sociolinguistic studies analysing written discourse of the sub-dialect of Northern Panevėžys on the social media network *Facebook*.

PRIEDAI